

DF Revy

Hvor går DF hen?	4
Hvor kan vi gøre det bedre?	10
Forskningskommunikation er på DEF's dagsorden	15
Bestyrelsens organisatoriske beretning	16
Information Literacy Education for PhD-Students – a Case Study	19
Religionen og biblioteket kommer	23
DEFs styregruppe på ”dannelsesrejse”	28

Danmarks Forskningsbiblioteksforening – DF Revy 27. årgang nr. 7, november 2004

Redaktion

Kirsten Krogh Kruuse (ansvarshavende)
Handelshøjskolens Bibliotek
Fuglesangs Allé 4
8210 Århus V
Tlf. +45 8948 6542
Fax +45 8615 9627
kin@asb.dk

Redaktionsudvalg

Adrian Price
Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibliotek
Tlf. 3528 2116
adrian.price@dvjb.kvl.dk

Anne Cathrine Trumpy
Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibliotek
Tlf. 3528 2147
act@kvl.dk

Bente Lope
Aalborg Universitetsbibliotek
Tlf. 9635 9360
bl@aub.aau.dk

Abonnement

Årsabonnement for ikke medlemmer 375 DKK
plus porto.

Meddelelser om adresseændring og andet der
vedrører ekspedition af DF-Revy, bedes rettet til:

DF's sekretariat
Hanne Dahl
Statsbiblioteket
Universitetsparken
8000 Århus C
Tlf. 8946 2207
Fax 8946 2220
df@statsbiblioteket.dk

Deadlines

DF Revy nr. 8, 27. oktober
DF Revy nr. 1, 2005, 24. november
DF Revy nr. 2, 19. januar
Manuskripter kan overføres elektronisk som fil
til redaktionens e-mailadresse eller afleveres på
diskette (Word / Word-Perfect)

Annoncer

1/1 side: 3300 kr.
1/2 side: 1800 kr.
Gentagelsesrabat 15%. Ved indrykning i en hel
årgang gives 25% rabat.
Priserne er excl. moms, foto-, layout- og
reproarbejde og evt. farvetillæg.

Alle henvendelser vedrørende annoncer bedes
rettet til redaktionen. (Se adresser ovenfor)

Grafisk design og fotos

Hreinn Gudlaugsson

Tryk

Kongsvang Bogtrykkeri A/S
Oplag: 1100
ISSN 0106-0503

4 Hvor går DF hen?

Af Niels Henrik Gylstorff

10 Hvor kan vi gøre det bedre?

Af Jens Thorhauge

15 Forskningskommunikation er på DEF's dagsorden

Af Annette Winkel Schwarz

19 Information Literacy Education for PhD-Students – a Case Study

By Ola Pilerot

23 Religionen og biblioteket kommer

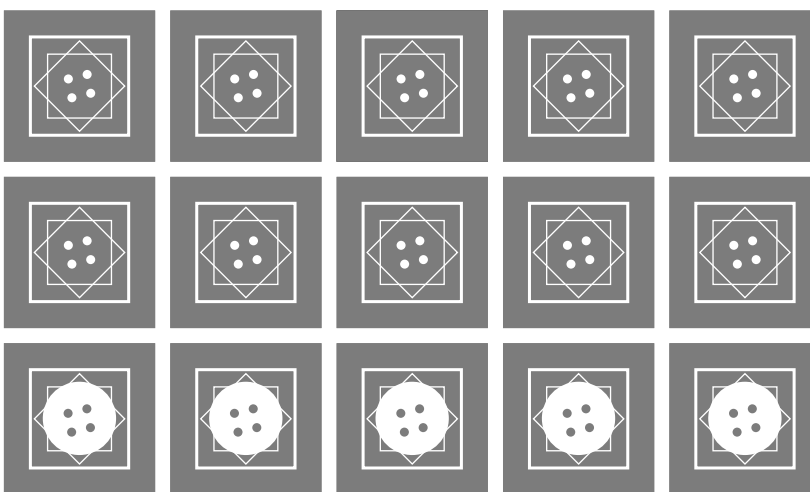
Af Gina Bay, Jens Dam og Povl Götke

26 Arrangementer

27 Mødekalender

Fra Baglinjen

DEFs styregruppe på "dannelsesrejse"

Forsidebilledet er af Centerleder Frede Mørch, Danmarks Tekniske Videncenter

Fra Redaktionen

Den voksende informationsmængde, som stilles til rådighed for forskning og uddannelse, har føjet nye dimensioner til biblioteksfaget. Det er ikke nok at stille materialer til rådighed, det er også nødvendigt at give de studerende gode informationsvaner eller informationskompetence

a

f

b

e

d

c

De statslige forskningsbiblioteker og COPY-DAN har med virkning fra 1. september indgået en aftale, som giver forskningsbibliotekerne mulighed for at indscanne artikler fra videnskabelige trykte tidsskrifter og sende dem i digital form til et andet bibliotek eller en slutbruger. Aftalen indeholder en række bestemmelser og begrænsninger vedrørende håndtering og registrering af de digitale kopier. I aftalen indgår også, at der skal betales et vederlag til COPY-DAN (som repræsentant for rettighedshaverne) pr. bestilling.

Aftalen blev drøftet ved DF's årsmøde i september, og der var ikke udelt begejstring blandt bibliotekerne og heller ikke hos Biblioteksstyrelsens direktør, Jens Thorhauge, som på vegne af forskningsbibliotekerne har indgået rammeaftalen med COPY-DAN.

For bibliotekerne er aftalen arbejdskrævende og omkostningsfuld, og Jens Thorhauge understregede, at en effektiv vidensformidling er nødvendig for Danmarks udvikling. Derfor vil man også forsøge at få aftalen udvidet, når den skal genforhandles. Aftalen er nærmere omtalt i Biblioteksstyrelsens beretning, som er at finde inde i bladet sammen med de øvrige beretninger fra DF's årsmøde.

Årsmødets faglige del, som omfattede emnerne forskningsregistrering og forskningsformidling, dækkes også af DF Revy i dette og det følgende nummer.

DF's bestyrelse har fået nye ansigter i forbindelse med årsmødet, og det samme har DF Revys redaktionsudvalg. I redaktionsudvalget indtræder bibliotekar Bente Lope fra Aalborg Universitetsbibliotek som afløser for Susanne Dalsgaard Krag fra Det Teologiske Fakultets Bibliotek ved Aarhus Universitet. Fra redaktionen skal der lyde en stor tak til Susanne for det gode samarbejde. Og velkommen til Bente.

Den voksende informationsmængde, som stilles til rådighed for forskning og uddannelse, har føjet nye dimensioner til biblioteksfaget. Det er ikke nok at stille materialer til rådighed, det er også nødvendigt at give de studerende gode informationsvaner eller informationskompetence. Flere steder kobles bibliotekerne på undervisningen for at tilgodese disse færdigheder.

To artikler i DF Revy afspejler dette. Ola Pilerots indlæg fra den 12. nordiske konference for information og dokumentation og en artikel af Gina Bay, Jens Dam og Povl Götke fra Syddansk Universitet.

Selv om året går på hæld, er det ikke slut med DF-aktiviteterne. Den 3. november er der temadag om fagreference, og årets sidste arrangement er et julemøde den 16. december. Begge arrangementer er annonceret inde i bladet.

Hvor går DF hen?

Danmarks Forskningsbiblioteksforening årsmøde 2004
Formandens politiske beretning

Af Niels-Henrik Gylstorff

Formandens politiske beretning er et fast element i årsmødet. Den politiske beretning gives mundtligt på årsmødet, og kun bestyrelsen kender indholdet på forhånd. Traditionen er, at formanden her giver sin vurdering af forhold, som anses som centrale for Danmarks Forskningsbiblioteksforenings medlemmer, institutionelle såvel som personlige. Medlemmerne har så mulighed for at komme med deres synspunkter på og vurderinger af beretningens indhold. Erfaringen viser dog, at der sjældent er mange kommentarer.

Niels-Henrik Gylstorff
Formand for Danmarks
Forskningsbiblioteksforening
nhg@aub.aau.dk

I bestyrelsen har vi derfor diskuteret, om det måske skyldes formen, og at der også bør ske en ændring her som led i moderniseringen af DF. Diskussionerne i bestyrelsen er konkluderet således: Formanden udarbejder fortsat den politiske beretning, som diskuteres i bestyrelsen, så der er konsensus om indholdet, og den politiske beretning udsendes ligesom bestyrelsens organisatoriske beretning til alle årsmødedeltagerne inden årsmødet. Bestyrelsen håber herved at øge muligheden for, at årsmødets deltagere vil gå ind i en diskussion af indholdet af den politiske beretning.

Den politiske beretning falder i to dele i år, først Forskningsbibliotekernes situation og herefter DF's situation.

FORSKNINGSBIBLIOTEKERNES SITUATION

Hvis man skal beskrive situationen med den brede pensel, er de ydre vilkår forholdsvis stabile for de fleste. Økonomien kan man naturligvis altid klage over, men i forhold til den generelle udvikling i den offentlige økonomi er vores situation ikke værre end andres. I de underliggende lag sker der imidlertid meget: Forskningsbibliotekerne er fortsat præget af forandringer, omlægninger, nye opgaver, etc.

Det samarbejdende biblioteksvæsen

Der hersker p.t. et meget godt og konstruktivt samarbejde mellem de mange aktører inden for biblioteksområdet i Danmark, selvom der i nogle tilfælde er forskellige opfattelser af både målet og

af den "rigtige vej" til målet, foregår det i konstruktiv dialog. Bibliotekerne samarbejder på tværs inden for forskningsbibliotekerne og på tværs af de to sektorer, folke- og forskningsbiblioteker, om en lang række ting, og ofte i samspil med de to andre centrale aktører i den danske biblioteksverden, Biblioteksstyrelsen og DBC. Også på det bibliotekspolitiske plan er samarbejdet vel udbygget gennem Biblioteksparaplyen, både om nationale og om internationale aktiviteter.

Det er evident, at der er forskellige opfattelser og grundlæggende holdninger, men vi er blevet bedre til at forklare, hvorfor vi hver især indtager synspunkter, som ikke lige harmonerer med vore samarbejdspartners opfattelse af situationen. Grøftegravning forsøges undgået, og eventuelle problemer analyseres inden beslutning. Det er vigtigt at erindre, at samarbejdet meget langt fungerer under overvejende frivillighed, så udveksling af synspunkter og gensidig forståelse og respekt er forudsætninger for at finde fælles løsninger.

Biblioteksstyrelsen

Biblioteksstyrelsen er gennem de seneste år gået mere ind som aktivt medvirkende i både analyser og konkrete løsninger. Det er en positiv udvikling, som kun kan hilses med tilfredshed. En koordineret og entydig indsats er ofte bedre end mange og ukoordinerede aktiviteter, uanset om BS reagerer på opfordring eller selv tager initiativ. BS er bevidst om, at løsningerne skal give mening for bibliotekerne, så

man lytter opmærksomt til vandrørene i processen. Biblioteksstyrelsen har nu sammeskrevet sine strategier i et arbejdsrapport, der kan findes på Biblioteksstyrelsen hjemmeside.

Bibliotek.dk er jo et barn af BS, og det er fortsat en succeshistorie set fra brugerside. Det skal vi andre erindre, når vi føler, at der også er u hensigtsmæssigheder i succesen. Videreudvikling af bibliotek.dk har været til høring, og bibliotekerne har kunnet medvirke til prioritering af udviklingsindsatsen. Også etableringen af et emnehierarki har været til høring. Forskningsbibliotekerne, herunder DF, har været noget skeptiske om værdien, specielt i relation til den udenlandske litteratur, og man har derfor fornøftigt valgt en pragmatisk løsning, som begrænser indsatsen til det danske materiale. Det er så udfordringen for alle nøje at få præciseret indhold og forventning for brugerne af bibliotek.dk.

Forskningsbibliotekerne har følt, at bibliotek.dk medfører for stort træk på bøger anskaffet til egne forskere og studerende, og RUb har derfor valgt at begrænse udlån. Dette medførte en klage til Biblioteksstyrelsen fra et folkebibliotek. Det er nu slået fast, at forskningsbibliotekerne kan begrænse udlån af konkrete titler under henvisning til beskyttelse af egne brugere.

Kørselsordningen har været en overvældende succes og har reduceret udgifterne til forsendelse af de mange interurbanlån, som bibliotek.dk medfører. At der så er

Flere universitetsbiblioteker har nu ansvaret for forskningsregistreringen og for formidling og opbevaring af fuldtekst. Her ligger højest interessante udviklingsperspektiver.

Hvilken retning går forskningsbibliotekerne i de kommende år?

brændt en lastbil med indhold undervejs er dybt beklageligt, men vi håber, at ordningen fortsætter. Og til en fornuftig pris også fremover, når der skal forhandles ny kontrakt, denne gang på mere kvalificeret grundlag.

Statistik er en måde at dokumentere sine aktiviteter på, men for at sammenligninger med andre kan være retvisende, er det nødvendigt med fælles retningslinjer. BS har derfor sammen med FC-bibliotekerne fastlagt nye retningslinjer, hvori indgår de elektroniske udlån, og FC-bibliotekerne har foretaget intern revision hos hinanden. En analyse og nye retningslinjer er nu også under udarbejdelse med LSF-bibliotekerne.

Primært foranlediget af det øgede træk på forskningsbibliotekernes samlinger foranlediget af bibliotek.dk sættes der nu en undersøgelse af de studerendes informationsbehov i værk. I evalueringen af biblioteksloven påpeges også manglende koordinering mellem central- og forskningsbiblioteker. Som situationen er lige nu, florerer myterne, og det vil være godt med en underbygget analyse af forholdene.

Det har hidtil været forbudt at indscanne og sende elektroniske kopier af artikler fra trykte tidsskrifter mellem bibliotekerne og til brugerne, og denne upraktiske forhindring for det digitale bibliotek har gennem længere tid været forhandlet af BS med Copydan. BS har nu fået en rammeaftale på plads ultimo august, hvis indhold bibliotekerne kun kan hilse med

stor tilfredshed. Foreløbigt gælder aftalen dog kun videnskabelige tidsskrifter.

Biblioteksvagten

Det er nu godt to år siden, at forskningsbibliotekerne gik med i Biblioteksvagten. Først var fire forskningsbiblioteker med, men deltagerkredsen er løbende udvidet, så der nu er tolv forskningsbiblioteker plus Arkade-bibliotekerne: altså en bred opbakning.

Forskningsbibliotekernes digitale service har primært fokuseret på at formidle indhold via webben, mens referenceservicen er kommet med senere. Lokalt har man arbejdet med referencehjælp, men Biblioteksvagtens styrke er, at man gennem samarbejde kan opnå meget mere end ved den lokale løsning, primært bredere faglig dækning og meget længere åbningstid.

Biblioteksvagten er allerede nu en rutineopgave for de fleste, men der er en kritisk faktor. Antallet af spørgsmål er for lavt, og på trods af en nylig gennemført markedsføring over for brugerne er antallet af spørgsmål ikke vokset radikalt. Tilsyneladende har vi ikke fundet den rigtige måde at tilbyde ydelsen i relation til brugernes behov.

Det er centralt at arbejde med høj kvalitet i svarene. I modsætning til den traditionelle referenceservice opsamles svarene i Biblioteksvagten, og det er derfor muligt at arbejde med løbende kvalitetskontrol. Nogle føler sig nok gået tæt på, men det interne kvalitetstjek styrker både Biblio-

teksvagten og Biblioteksvagterne.

Internationalt

DF lægger fortrinsvist sine kræfter i det nordiske samarbejde gennem NVBF. Det nordiske samarbejde har indtil i år kunnet finde økonomisk støtte til fælles aktiviteter gennem NORDINFO, men dette organ er nu nedlagt af Nordisk Ministerråd. Der foreligger anbefalinger til fortsættelse af det nordiske forskningsbibliotekssamarbejde, men koordineret gennem de nordiske rigsbibliotekarembeder, men der er endnu ikke besluttet noget konkret i NMR. DF skal opfordre til, at NMR følger op på anbefalingerne, og vil derfor følge sagen op gennem NVBF.

I forhold til EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations) er aktiviteten primært sket gennem Biblioteksparaplyen. Der var enighed om, at EBLIDA trænger til en ny kurs, og Danmark har truet med udmeldelse, hvis der ikke skete ændringer mod mere aktiv indsats. Der er nu udarbejdet en ny strategi for EBLIDA, og der er enighed i Paraplyen om at give EBLIDA en sidste chance for at udvikle sig til det politiske organ, som kan tale bibliotekernes og arkivernes sag i EU.

Forskningsbibliotekernes egen verden

Hvilken retning går forskningsbibliotekerne i de kommende år? Nogle ting taler for øget konvergens – også mod folkebibliotekerne – mens andet taler for øget divergens, også mellem forskningsbibliotekerne. Universitetsbibliotekerne bliver fx

mere fokuserede på deres egen moderinstitution og tilpasser deres ydelser hertil og får løbende nye opgaver, som opleves som større heterogenitet. Men det forhindrer ikke tæt samarbejde og fællesfinansiering om andre ting.

Systemsamarbejde

Det lokale bibliotekssystem er traditionelt en væsentlig del af det enkelte forskningsbiblioteks virksomhed. Men det trækker mange ressourcer, ressourcer som fx kunne ønskes anvendt til andre opgaver, og som derfor skal realiseres gennem valg af alternative driftsmodeller. Helt generelt må man antage, at tesen om, hvert bibliotek sit (eget) bibliotekssystem, er ophævet. Dette blev yderligere aktualiseret da MicroMarc trak sig ud af det danske marked.

Umiddelbart kan man forestille sig mindst fire arkitekturmodeller:

1. Driftsfællesskaber, hvor et bibliotek insourcer opgaven for et eller flere andre
2. Driftsfællesskaber hvor flere biblioteker slår sig sammen, og ét er driftsoperatør
3. Systemleverandøren påtager sig driften af systemet, og huser de enkelte bibliotekers data og
4. Flere biblioteker går sammen og outsourcer systemdriften til en kommerciel driftsoperatør.

Inden for de forskellige modeller kan der vælges forskellige teknologier, hvilket tilsammen giver en meget bred palet af mulige løsninger. Det betyder fx, at mange små biblioteker har brugt megen energi på diskussion af muligheder, uden at finde en løsning.

Det er derfor fornuftigt, at DEF på opfordring af FC har iværksat en analyse, hvis formål er at opstille og undersøge forskellige arkitekturmodeller for drift af forskningsbibliotekernes bibliotekssystemer samt at få udarbejdet en praktisk analysemodel, som kan benyttes til at vurdere lokal systemdrift hos de enkelte biblioteker.

Licenser

Gennem DEF-samarbejdet og forskningsbibliotekernes egne bevillinger har vi opnået en meget høj national dækning inden for e-tidsskrifterne. Men området er nu kommet under pres. Bevillingerne følger ikke prisernes udvikling og en konsekvens er, at mange – både nationalt og internati-

onalt – er begyndt at stille spørgsmålsteget ved at fortsætte ”The Big Deal”, hvor det er hele forlagspakker, der købes i fællesskab via konsortier. I Danmark koordineret via Licensgruppen/DEF Sekretariatet.

”The Big Deal” har uden for al diskussion været en stor succes i Danmark, men modellen er som sagt nu under stort pres. Der er tre væsentlige argumenter imod modellen: for det første at priserne igen stiger mere end de lokale budgetter, for det andet at prisfastsættelsen fortsat begrundes i papirabonnementerne tilbage i slut-90’erne, og for det tredje at man lokalt gennem fællesabonnementet betaler for en række tidsskrifter, som opleves fagligt irrelevante for egne brugere.

Men inden man radikalt ændrer på modellen, skal man være helt sikker på, at det, der sættes i stedet, reelt er bedre end det, man forkaster, både lokalt og for fællesskabet. Den faglige relevans er i hvert fald problematisk som begrundelse, idet gentagne analyser viser, at brugerne ikke begrænser deres informationsbehov til det, som biblioteket definerer som det centrale for sine brugere. Og brugerne vil opleve det som et væsentligt tilbageskridt, hvis der kommer begrænsninger i informationsressourcerne lokalt. Det vil være endog meget ærgerligt, hvis det, der er bygget så flot op igennem fællesskabet de sidste fire til fem år, skal trues af uenighed om betaling bibliotekerne imellem.

Fokus bør rettes mod prisstigningerne og den rigide abonnementsmodel baseret på historiske papirabonnementer. Dette er en international problemstilling, og forlagene forsøger at forklare sig, fx havde Elsevier sammenkaldt bibliotekerne til et møde i Stockholm i marts, uden at der endnu er fundet fælles acceptable løsningsmodeller. Men hvis vi i fællesskab skal finde løsninger, er det nødvendigt med realistiske forestillinger om priser, også fra vores side.

Og så er det centralt at arbejde med alternative publiceringsmodeller og Open Access, som går uden om forlagenes vel-etablerede formidlingsmonopol. Heldigvis har andre end forskningsbibliotekerne fået øjnene op for disse problematikker, og der er håb om forandringer, selvom forandringsprocessen er meget langsommelig.

E-publicering

Der er gennem flere år arbejdet med at finde alternativer til de kommercielle forlagsmonopol på formidling af forskningsre-

sultater. I mange år var det tilsyneladende begrænset til en kamp mellem biblioteker og forlag om prisernes himmelflugt, men de seneste år har inddraget nye aktører. Der er blevet meget større bevidsthed om sammenhængen mellem forskningsformidlingen, forlagene og de afledte omkostninger blandt forskerne, universitets- og forskningsadministratorerne og bevillingsgiverne. Senest har House of Commons Science and Technology Select Committee i England udarbejdet en kritisk rapport om problemerne med den nuværende forskningsformidling¹.

Paradigmeskiftet i international forskningspublicering er ikke sket endnu, det er fortsat forlagene, som sidder tungt på formidlingen. Men der er større sandsynlighed for ændringer end nogensinde før. I vores nationale regi er det et af DEFs programområder, og det er Annette Winkel Schwarz, som er formand for området. Der vil blive rig mulighed for diskussion af dette under årsmødets faglige del.

Erfaringerne viser også allerede, at hvad der virker i én faglig sammenhæng ikke nødvendigvis virker i en anden. Fx vokser det matematisk-fysiske e-Print arkiv ”arXiv.org” nu med 3500 artikler pr. måned. Mens et forsøg med en lignende kemisk pre-print-server netop er lukket, fordi der kun blev inddateret 891 artikler i en fireårig periode. Der er altså også forskningskulturelle forskelle mellem fagområderne, som har stor indflydelse på, hvad kan lykkes.

Universitetslovens gennemførelse

På sidste årsmøde gav departementschef Leo Bjørnskov fra Videnskabsministeriet en glimrende oversigt over de mange reformer, som universiteterne undergår. Størst opmærksomhed er der om ledelsesreformen, skiftet fra kollegialt valgt rektor/dekan til bestyrelse og ansat rektor/dekan. Dette har resulteret i nye vedtægter og ændringer i ledelsesorganisationen på de enkelte universiteter, en overgang der stadig pågår.

Universitetsbiblioteksfunktionen er nævnt eksplicit i nogle af de vedtægter, der er godkendt eller fremsendt til godkendelse, mens de ligger implicitte (på linie med mange andre støttestrukturer) i andre. Men det skal man nok ikke lægge noget i: Der er næppe nogen, der spekulerer i at nedlægge universitetsbiblioteket netop af den grund.

Det har naturligvis også været interessant at følge, hvordan universitetsbib-

Kørselsordningen har været en overvældende succes og har reduceret udgifterne til forsendelse af de mange interurbanlån, som bibliotek.dk medfører

liotekernes ledere er blevet placeret i de forskellige universitetsorganisationer. I de fleste tilfælde er lederens placering forblevet uændret, så bibliotekslederen fortsat er medlem af den øverste ledelse, direktionen, eller hvad den nu kaldes. Det er indikation på, at biblioteket ses som en væsentlig forudsætning for, at universitetet kan varetage sine funktioner som forsknings- og uddannelsesinstitution.

Universiteterne skal efter den nye lov stå på yderligere et ben, nemlig formidling. Og bibliotekerne ses lokalt også som naturlige aktører i formidlingen. Flere universitetsbiblioteker har nu ansvaret for forskningsregistreringen og for formidling og opbevaring af fuldttekst. Her ligger højst interessante udviklingsperspektiver. Vi vil nok finde hver vores lokale praksis, men bør samtidig fokusere på fælles udvikling af værktøjer, som kan løse opgaven. Det er oplagt et område, som DEF skal interessere sig for.

Helge Sander nedsatte i maj 2003 en Tænketalesk vedrørende forståelse for forskning – det såkaldt Antorini-udvalg. Tænketalesken barslede i maj i år med en rapport: **Forsk og fortæl**. Sanders initiativ er jo en klar indikation af, at området har politisk bevågenhed, selvom rapporten måske er lidt tam. Men den er en platform at arbejde videre fra, og formidling er kommet højere op på dagsorden i universiteterne.

Sammenlægninger og organisatoriske ændringer

Specielt mindre institutionsbiblioteker har oplevet sammenlægninger gennem etableringer af fx CVU'er eller direkte nedlæggelse. Men det behøver ikke ende der. Man kan sagtens forestille sig andre strategiske alliancer og fusioner mellem andre institutioner. Nogle af de mellem-lange uddannelser ønsker en øget forskningsbasis, og indgår allerede nu aftaler om overbygning med universiteter.

Dannelsen af Syddansk Universitet er det hidtil mest radikale eksempel på sammenlægning, og det er ikke nødvendigvis

en prototype på udviklingen, men der er en samfundstendens med konsolidering i større enheder, kommunalreformen i erindring. Det kan også afspejle sig i relation til moderinstitutionerne for mange af foreningens medlemmer. Det er imidlertid ikke en udvikling, vi får meget indflydelse på.

DEF

DEF er nu inde i sit andet leveår, efter at DEF kom på finansloven fra 2003. DEF gør fortsat en stor forskel for forskningsbibliotekerne, men under mindre opmærksomhed end før. DEF er ikke et fremmedelement mere, og politikken fra DEFs formand Kim Østrup om at fokusere mere på DEF som "DEF inside" var rigtigt set.

Hvis man skal trække nogle hovedpunkter frem, er det, at udviklingsprojekterne nu primært initieres via en programområdestruktur, hvor hvert enkelt programområde er ansvarligt for forslag og gennemførelse. Styregruppens opgave er at koordinere indsatsen, vurdere projekternes relevans og bevilge penge til de rigtige. Det er også interessant, at på trods af at midlerne til DEF blev knap så store som ønsket, er pengene endnu ikke et problem. Der er i hvert fald foreløbigt harmoni mellem initiativer og midler.

Politisk har DEF også medvind. Efter halvandet års løbende kontakt til Undervisningsministeriet har ministeriet nu igen valgt at gå ind i DEF, og der er udpeget repræsentanter til både koordinationsudvalg og styregruppe. VTU er fortsat positivt interesseret i DEF, og universiteterne har fået øjnene op for, at nogle af de delløsninger, som er udviklet i forskningsbibliotekerne gennem DEF, kan anvendes andetsteds, fx arbejdet med autentifikations- og autorisationssystemer. Også Rektorkollegiets IKT-gruppe samarbejder nu med DEF. Forskningsbibliotekerne kan ranke ryggen og glæde sig over, at DEF-samarbejdet på denne måde har vundet stor anerkendelse.

Hvis man skal påpege et par kritiske faktorer i DEF, er én, at der nok sker

rovdrift på et mindre antal nøglepersoner om de meget teknologisk orienterede DEF-projekter. De tre store biblioteker KB, SB og DTU virker som lokomotiver suppleret af nogle få andre biblioteker, mod økonomisk kompensation. Denne model giver naturligvis en videnskonscentration disse steder, men ikke et generelt kompetenceløft i sektoren. Dette er heller ikke nødvendigvis DEFs opgave. Fokus er på udvikling af værktøjer og udbredelsen/ anvendelsen af disse i sektoren.

En anden er det problemkompleks, som konsulenterne fra IBM påpeger i deres undersøgelse af forskningsbibliotekernes infrastruktur³. Deres påstand er, at bibliotekerne mangler fokus og har et uafklaret kundesyn. De konstaterer nemlig en række modstridende initiativer. Man kan være enig eller uenig i konsulenternes konklusion, men dette bør under alle omstændigheder tages op til kritisk vurdering i både DEF og i bibliotekerne.

Budgetmodellen

Sidste år citerede jeg fra Torben Beck Jørgensen og Poul Erik Mouritzens lille bog om Udgiftspolitik og budgetlægning at: **"En erfaring er, at en ny model eller justering af en gældende model giver uforudsete konsekvenser."** Og det kom så sandelig også til at holde stik om universitetsbiblioteksbudgetmodellen.

Den korte historik er følgende: Efter at Rektorkollegiet den 12.12.2003 indstillede et modelforslag til VTU og KUM, blev der stille. Forslaget var udarbejdet af Rektorkollegiets biblioteksudvalg og et kompromis, som alle i udvalget bakkede op om. Enkelte universiteter fandt imidlertid forslaget helt uspiseligt, og arbejdede derfor selv videre for andre løsninger. Primo marts kom et såkaldt "kompromisforslag" fra VTU, mens KUM ikke reagerede. Rektorkollegiet kunne ikke acceptere VTU's forslag og ønskede ikke at indgå i videre forhandlinger med VTU, men henviste til sit eget forslag. Herefter gik sagen i stå igen, indtil KUM

agerede senere på foråret. Man tog politisk stilling til Rektorkollegiets model og forkastede den på ministeriets område. Modelforslagets resultater stred nemlig mod regeringens politik om at støtte samfundsudviklingen gennem øget fokus på NatMedTek-området. I stedet anvendes nu den oprindelige budgetmodel som udgangspunkt for en konkret vurdering af de tre institutioners "behov" til dækning af universitetsopgaven.

VTU har efterfølgende i juli meddelt, at man nu også helt har forkastet modeltanken, at man i stedet for model vil lade pengene komme ind ad universiteternes fordør som del af universitetets bevilling, at det vil ske ud fra en konkret vurdering med udgangspunkt i den nuværende fordeling med lidt justering, og at området er tilført lidt flere penge totalt. Dette er også sket via FFL2005.

Hvilke erfaringer kan man så få af denne historie? Ja, at selv de bedste intentioner om en objektiv, simpel og retfærdig model ikke har kunnet realiseres i praksis. Så universitetsbiblioteksbudgetmodellerne tid er nu ovre. Man kan ikke tale om sejr for nogen i denne sag, men de, som mente, at modellens tid var ovre, fik "ret". Det interessante er, om modeltilhængerne nu får ret i, at uden budgetmodel er risikoen for nedprioritering af biblioteksområdet i den interne konkurrence om midlerne på universiteterne forøget. Men under den gamle model behøvede universitetet jo ikke følge modellens resultat alligevel.

Med den nye praksis skal det enkelte universitetsbibliotek selv legitimere sin bevilling i den interne budgetlægning. Det stiller nye udfordringer, men mon ikke, at vi kan løfte dem også?

DF'S SITUATION

Afslutningsvis vil bestyrelsen gerne lægge op til en diskussion af DF's fremtid. Vi har valgt at modernisere foreningens struktur og professionalisere sekretariatet. Det er sket over de seneste par år, og det er naturligvis ikke bestyrelsen, som er de rigtige til at give en evaluering af resultaterne. Men hidtil har det også drejet sig mere om foreningens form end om foreningens indhold.

Bestyrelsen har haft diskussioner af DF's legitimitet i de kommende år. Hvad er det, medlemmerne efterspørger, og hvor skal bestyrelsen satse? Hvad skal være

DF's indhold?

Foreningens profil, er den politisk og faglig?

I hele DF's historie har foreningen stået for to ting, dels en politisk indsats for at styrke forskningsbibliotekerne i relation til omgivelserne, fx politikere, departementer, relevante faglige organisationer og bibliotekernes brugere/ejere, og dels en faglig indsats gennem arrangementer, hvor det faglige indhold er det centrale, og der sker vidensløft og erfaringsudveksling på tværs af forskningsbibliotekerne. Det er fortsat bestyrelsens opfattelse, at denne dualisme netop er foreningens styrke.

Det er bestyrelsens vurdering, at der er stor opbakning på den faglige front, mens der er vigende opmærksomhed og opbakning på den politiske front. Specielt har bibliotekslederne fra de store forskningsbiblioteker flyttet deres politiske indsats over i FC, og i konsekvens har lederne af de mindre forskningsbiblioteker gjort det samme i LSF. Flere andre interessenter optræder i arenaen, fx DEF og Rektorkollegiets Biblioteksudvalg.

Dette gør et fælles billede af forskningsbibliotekerne noget sløret for udenforstående, og det begynder tilsyneladende nu også at give problemer for DF. Der er øget kamp om pladserne i udvalg og organer. Det er dermed en potentiel farlig udvikling for den politiske betydning af foreningen.

Det er derfor vigtigt for bestyrelsen at få en reaktion på denne problematik, gerne nu eller senere gennem oplæg og kommentarer i DF Revy. Det er gennem medlemmernes reaktion, at bestyrelsen skal lægge sin linje for arbejdet, og dermed for hvordan Danmarks Forskningsbiblioteksforening profilerer sig. Hvor meget skal vi kæmpe for at bevare "taburetterne" på den bibliotekspolitiske front? Hvor meget opbakning kan vi få – og er der forskel på opbakningen fra medarbejdersiden og fra ledersiden i forskningsbibliotekerne?

DF som faglig forening

DF står traditionelt som arrangør af mange faglige møder, konferencer mm., arrangeret af hovedforeningen eller af de forskellige fora, og eventuelt i samarbejde med andre. Specielt BF og DEF har været samarbejdspartnere på forskellig vis. Også det faglige indhold fylder mest i DF Revy.

Der er en god opbakning til møderne, og deltagerne rekrutteres i mange tilfælde uden for den direkte medlemskreds. Gennem de

faglige arrangementer sikres sektoren et kompetenceløft og en bred udveksling af erfaringer på tværs af de mange biblioteker, og der etableres mange faglige netværker. Dette er oplagt en styrke hos DF, men er det nok? Skal DF alene være kursusarrangør?

Man skal naturligvis her ikke underkende, at DF blandt andet gennem sine faglige arrangementer er med til at sætte dagsordenen for udviklingen i forskningsbibliotekerne, og dermed er en vigtig fagpolitisk aktør.

Foreningens medlemsgrundlag

DF har traditionelt et forholdsvist stabilt medlemsgrundlag. Men der er en bekymrende aldersprofil: gennemsnitsalderen er stigende, og de nye medarbejdere, der ansættes rundt i bibliotekerne, finder ikke nødvendigvis, at DF er deres forening. Det bunder nok i flere forhold. Dels er rekrutteringen uddannelsesmæssigt blevet bredere, og de nyansattes opgaver ligger ofte inden for IT-området (selvom det allerede er et klassisk biblioteksområde), og samtidig er samfundstendensen, at fagforeninger og faglige foreninger fravælges.

Men der er en interessant observation omkring de faglige arrangementer, som DF og de forskellige fora står for. Som tidligere nævnt er mange af deltagerne ikke-medlemmer, men de finder indholdet fagligt interessant og relevant, uden alligevel derfor at melde sig ind. Bestyrelsen har ikke fundet ud af at knække den nød – endnu.

Bestyrelsen har besluttet at styrke indsatsen om medlemshvervning. Måske kan et lavere medlemskontingent det første år eller ved særligt studentermedlemskab til halv pris hjælpe: Det vil blive forsøgt. Og bestyrelsen håber også, at I vil hjælpe gennem positiv omtale af foreningen og dens arbejde og opfordre til medlemskab, såvel over for de nye ansatte som over for kolleger.

1 Science and Technology Committee, House of Commons (2004). *Scientific Publications: Free for all?* London: The Stationery Office Limited. Lokaliseret på: www.publications.parliament.uk/pa/cm/cm-scstech.htm.

2 Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling (2004). *Forsk og fortæl - Rapport fra videnskabsministerens Tænketaenk vedrørende forståelse for forskning*. Kbh. Lokaliseret på: www.videnskabsministeriet.dk/cgi-bin/doc-show.cgi?doc_id=206470&leftmenu=PUBLIKATIONER

3 Høffner, P. & Krarup, L. (2004) *Afdækning og oplæg til vurdering af den tekniske infrastruktur i forskningsbibliotekerne*, IBM. www.deflink.dk/upload/doc_filer/doc_alle/1437_

Der er få ting, man altid kan stole på.

EBSCO er en af dem!

I 60 år har EBSCO leveret pålidelige informationsløsninger til biblioteker og andre organisationer.

EBSCO tilbyder alt det materiale, som Jeres brugere behøver - Trykte tidsskrifter, e-tidsskrifter og databaser, samt personlig og professionel kundeservice.

Vore 19 kontorer verden rundt tilbyder lokal service med global support/støtte fra vores internationale hovedkontor. EBSCO's økonomiske stabilitet er en garanti for at vi lever op til vores forpligtelser.

**Pålidelighed, service, indhold, tekniske løsninger
- Kun hos EBSCO Information Services**

EBSCO
INFORMATION SERVICES

60
1944-2004

www.ebsco.com

Hvor kan vi gøre det bedre?

Biblioteksstyrelsens beretning og oplæg
til debat på DF's årsmøde 2004

Af Jens Thorhauge

Biblioteksstyrelsens synsvinkel ligger i snitfladen mellem det samarbejdende bibliotekssystem på den ene side og det enkelte bibliotek og dets udfoldelsesmuligheder på den anden. Den opgave i Biblioteksstyrelsen der primært er af interesse for DF, er ansvaret for koordinering af udviklingen for bibliotekerne.

Jens Thorhauge
Direktør
Biblioteksstyrelsen
jth@bs.dk

Den udviklingsstrategi Biblioteksstyrelsen har fulgt gennem flere år, bygger på det tætte samspil mellem centrale udviklings-tiltag og tilpasning til det enkelte biblioteks brugermiljø. Mængden af aktiviteter er omfattende – og der er tradition for at min beretning i lige så høj grad som den ser bagud, ser fremad og spørger: hvad er det for udfordringer vi står overfor, og hvordan kan vi tackle dem? Sådan vil det også være i år.

Jeg vil nævne nogle få centrale forhold fra det forløbne år og komme ind på nogle af de opgaver vi arbejder med lige nu, der har betydning for forskningsbibliotekerne, og endelig vil jeg fokusere på fire særlige udfordringer som er mit oplæg til debat.

Grundlæggende mener jeg at samarbejdet i det danske forskningsbiblioteksmiljø er godt og i fortsat udvikling, så godt at vi har råd til at være kritiske og selvkritiske på en lidt mere åben måde end vi plejer.

Status

Evaluering af lov om biblioteksvirksomhed og forskningsbibliotekerne

Lov om biblioteksvirksomhed blev som det var aftalt allerede ved lovens vedtagelse i 2000, evalueret i slutningen af 2003. Evalueringen blev gennemført som en undersøgelse baseret på telefoninterviews af et repræsentativt udsnit af biblioteksansatte – og for folkebibliotekernes vedkommende også af politikere. Både før og efter gennemførelsen af telefoninterviews foretoges en række dybdeinterviews af nøglepersoner fra forskellige bibliotekstyper.

Det væsentligste emne for evalueringen var gennemførelsen af det udvidede biblioteksbegreb i folkebibliotekerne. Det hjørne der vedrørte samarbejdet mellem folke- og forskningsbiblioteker, tillagde vi i Biblioteksstyrelsen naturligvis også afgørende betydning. I de gennemførte telefoninterviews gav 81 % af respondenterne udtryk for at samarbejdet mellem de to sektorer er godt. Men i en række interviews blev der peget på de restriktioner i lånesamarbejdet som giver forskningsbibliotekerne mulighed for at afvise udlån af stærkt efterspurgte titler, i praksis ofte: reservede titler. Bekendtgørelsen gør jo dette muligt – og en række biblioteker praktiserer reglen. Evalueringen anbefalede en nærmere undersøgelse af omfanget. Denne undersøgelse har BS nu gennemført, og resultatet viser at der ikke er noget reelt problem. I det samlede billede af interurbanlånet er det en dråbe i havet vi taler om. Derfor vil Biblioteksstyrelsen ikke indføre yderligere regelsæt på området.

Vi deler forskningsbibliotekssynspunktet: i de tilfælde hvor der er stærk efterspørgsel på visse titler, bør folkebibliotekssystemet selv anskaffe disse. Spørgsmålet om hvordan materialevalget kan koordineres bedre, har vi bedt Det nordjyske Landsbibliotek tage med i den redegørelse for udvikling af materialevalget som de udarbejder på BS' opdrag.

Kørselsordningen kører

Den nationale kørselsordning med knudepunkter fra Aalborg i Nord, Nykøbing

F i syd, Esbjerg i vest og København i øst kører godt. Ordningen gik som bekendt i gang pr. 1. januar 2004 efter en hektisk planlægningsperiode.

I forsommeren 2003 gennemførte Biblioteksstyrelsen en business case der viste at der ville være både serviceforbedring, rationaliseringsgevinster og besparelser i betydelig størrelse for især en række forskningsbiblioteker. Ordningen tegnede altså til at blive en regulær forbedring. Og da presset fra det – formodentlig af bibliotek.dk fremkaldte – øgede interurbanlån voksede, hastede det med at få ordningen i gang, da det kun kunne ske i forbindelse med Biblioteksstyrelsens indgåelse af resultatkontrakter med centralbibliotekerne for perioden 2004-2007, og da ordningen var underlagt reglerne om udbud, hastede sagen. Men det lykkedes at gennemføre udbudsforretningen og få en god leverandør, vognmand Christian Pripp, der har gjort en utrolig indsats for at få denne ordning til at fungere optimalt.

I historiens lys er indførelsen af ordningen gået glat, og det eneste virkelige problem er at mængden af lån vokser mere end antaget. Reelt er alle de forskningsbiblioteker der er forpligtet på interurbanlån, med. Flere og flere andre tilslutter sig. Vores mål er at alle relevante biblioteker er med, herunder uddannelsesbibliotekerne som får det gode tilbud at de kan være med uden at betale til den nationale rute i endnu et år (men de skal naturligvis betale til den regionale kørsel), derefter må vi revurdere situationen og finansie-

ringen af den. Størst ros får ordningen fra de biblioteker der tidligere udelukkende betjente sig af postforsendelse. De har fået en besparelse der langt opvejer udgiften ved et øget interurbanlån.

Gennembrud for e-lån

Forskningsbiblioteksstatistikken for 2003 er skelsættende: for første gang er andelen af e-lån større end traditionelle fysiske lån. Hele 62 % af det samlede udlån er elektroniske. Samtidig er der kun et så svagt fald i udlånet af det fysiske materiale at det må karakteriseres som stabilt. Altså er det e-lånet der vokser voldsomt. Denne stigning falder sammen med en reduktion på 5,8 % i forskningsbibliotekernes personaleressourcer. Der er altså en rationaliseringseffekt som jeg gerne vil gratulere bibliotekerne med.

Jeg vil også gerne takke for det gode samarbejde mellem styrelsen og forskningsbibliotekerne om samarbejdet om statistikken. I år er det 29 biblioteker ud af 188 der ikke har indberettet statistiske oplysninger – det er stadig 29 for mange.

Bibliotek.dk

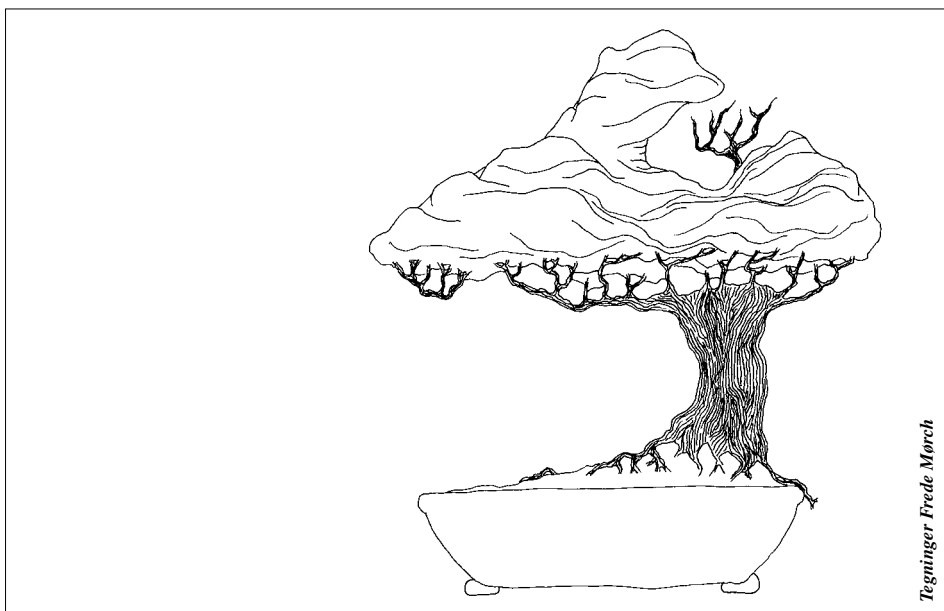
Bibliotek.dk kan kun betegnes som en succes. I de mange driftstal der foreligger, skal jeg her blot opholde mig ved et enkelt som lige nu imponerer mig: det tegner til at antallet af søgninger i året 2004 vil passere 5 mio. pr kvartal. Hvilket vidner om en særdeles udbredt og voksende benyttelse.

I Biblioteksstyrelsen har vi arbejdet på at etablere så bredt et ejerskab til bibliotek.dk som muligt, og det er lykkedes rimeligt godt med det årshjul for udviklingsarbejde der nu er indarbejdet, hvor vi indkalder forslag, bearbejder dem og udsender høringsoplæg.

Meningerne brydes naturligvis, når udviklingen af en fælles tjeneste som bibliotek.dk diskuteres. I år har vi for eksempel set stærkt divergerende meninger om opbygning af emnehierarkier, og selv om alle ikke kan imødekommes, er dialogen uundværlig. Jeg tør i hvert fald konkludere at der er en bred opbakning til den åbne debat om strategiudviklingen som senest også Biblioteksrådet har udtalt sin tilfredshed med.

DEF

Min afrapportering om DEF kunne være meget omfattende, for den nye struktur er ikke bare på plads nu, men der er udfol-

dede planer i programområderne. Men da DEF-udviklingen løbende dokumenteres på hjemmesiden, vil jeg indskrænke mig til det helt essentielle:

DEF arbejder med dynamiske mål der hele tiden må konkretiseres på ny:

- slutbrugernes benyttelse af e-ressourcer skal forbedres og vokse
- samarbejdet mellem forskningsbibliotekerne skal styrkes, og der skal etableres samarbejde med nye partnere
- resultaterne skal dokumenteres og formidles bredt

En konkret målsætning – der kan udmøntes i en række underordnede mål – er at universitetsbiblioteker kan tilbyde differentieret, sømløs og personaliserbar brugeradgang.

Lad mig her gribe i egen barm og sige: Vi klagede over bevillingerne i 2003, men vi har ikke opbrugt bevillingerne endnu. Det er fordi det tager tid at løbe en ny organisationsform i gang.

Som berettet sidste år er et af de centrale greb at udførelsen af udviklingsaktiviteter er flyttet ud i indsatsområderne der med noget varierende fart har fået i gang i aktiviteterne. Det vil føre for vidt her at gennemgå handlingsplanerne i alle områder, men det skal bemærkes at vi oprindelig fastlagde syv programområder. Et af disse, digitalisering, er nedlagt før det kom i gang på grund af mangel på gode realiserbare strategier og ressourcer.

Det område hvor der p.t. er allokeret flest ressourcer, er infrastruktur. Her arbejdes der med forbedring af adgangsstyring (AAI) og udvikling af XML-services, et arbejde der forestås af Statsbiblioteket, Det Kongelige Bibliotek og Danmarks Tekniske Universitetsbibliotek.

I portalgruppen har der gennem længere tid været arbejdet med flytning af fagportaler til det nye Keystone (tidligere Tool Kit Lite) software med Aalborg Universitetsbibliotek som host. En evaluering af portalerne gennem en brugerundersøgelse er ved at blive iværksat. Den skal også afdække brugernes forventninger og behov.

På licensområdet er det løbende nye aftaler der arbejdes med samt nye konsortie-, pris- og betalingsmodeller.

E-læring arbejder med adgang til læringsressourcer i elektronisk form og med et øget samspil med universiteternes e-læringsinitiativer.

E-publicering drejer sig om Open Access initiativer, institutionelle arkiver for moderinstitutionernes forskning, det vil sige om at finde nye veje for dansk forskningsformidling. I den sammenhæng kan jeg nævne at det er besluttet at evaluere den Danske Forskningsdatabase, der har gennemgået en betydelig udvikling, men som ikke har mange brugere. Tilslutningen til forskningsdatabasens registrering er tæt på at være dækkende, og der er et råmateriale i basen der kan videreudvikles på flere niveauer. Vi må nu have et grundlag for at vurdere, hvad vej vi skal gå.

Endelig har programområdet for brugerfaciliteter talt om usability, informationskompetence og webbaserede referencetjenester, men har endnu ikke fremlagt noget program endsige nogen ansøgninger om midler.

Aktuelle aktiviteter

Lad mig kort omtale nogle af de igangværende aktiviteter og forhold. Et review af infrastrukturen i dansk biblioteksvæsen er

under udarbejdelse. Det er iværksat for at få en uafhængig vurdering af udviklingen af denne infrastruktur og eventuelle problemer som der bør tages højde for i den fremtidige planlægning. En midtvejsrapport foreligger¹, og umiddelbart før dette årsmøde blev der afholdt et seminar om mulige scenarier for fremtidig udvikling af infrastrukturen.

Der er to foreløbige konklusioner at hæfte sig ved. Den ene er at der er en høj og for så vidt tilfredsstillende teknologibenyttelse i danske forskningsbiblioteker. Den anden er at der er behov for afklaring af hvad konsulenterne kalder 'forretningsmodeller'. Det drejer sig om bibliotekernes kundesyn, produkter og services som man deler. I scenarie-diskussionen udkrystalliseredes problemstillingen til forholdet mellem decentral/lokal og central planlægning: hvor er det vi og brugerne er bedst tjent med at der udvikles ydelser: nationalt, bibliotek.dk f.eks., eller i et netværks-

samarbejde mellem flere biblioteker, som biblioteksvagten, og hvor er det optimalt at det enkelte bibliotek agerer på egne vilkår og præmisser og med frie hænder? Spørgsmålet er også særdeles relevant i forhold til diskussionen om hvad og hvordan bibliotekerne markedsfører sig.

Biblioteksrådet har diskuteret midtvejsudgaven af reviewet og anbefaler at Biblioteksstyrelsen påtager sig at sikre at det udvides til at dække hele bibliotekssektoren og ikke bare forskningsbibliotekerne. Det vil vi gøre

Budgetmodel forkastet

Det må også nævnes som en aktuel (ikke)aktivitet at en fælles budgetmodel for forskningsbibliotekerne omsider synes at være opgivet. I Forslag til Finanslov 2005 er der den ændring at universitetsbibliotekernes budgetter integreres i de

enkelte universiteters bevillinger, således at det enkelte universitet prioriterer opgaven. Konsekvensen af dette tiltag kan man kun gisne om. Betyder det mindre synlighed for bibliotekerne? Hårdere konkurrence om midlerne? – eller er det en enestående chance til i det mindste én gang årligt at fremlægge bibliotekets resultater og udviklingsplaner for ledelsen på et budgetseminar? Der er muligheder i konceptet, men umiddelbart tror jeg at bibliotekerne vil blive presset endnu hårdere på budgetterne.

Foto Frede Mørch

Undervisningsministeriet tilbage i DEF

En glædelig nyhed er det at Undervisningsministeriet har besluttet at genindtræde i DEF. Da universiteterne blev overflyttet til VTU, trådte Undervisningsministeriet samtidig ud af DEF idet man så DEF som primært en universitetsbiblioteksorganisation. Denne holdning er nu revideret, og ministeriet indtræder som fuld medfinansierende partner i koordinationsudvalg, styregruppe og programområder.

Hovedformålet er naturligvis at samarbejde på tværs om tilvejebringelse af e-ressourcer til ministeriets biblioteker, i første række cvu'erne. Det er at skabe en fælles udvikling og sikre det elektroniske løft DEF har betydet, i den næste store kreds af biblioteker – og dermed at sikre optimal udnyttelse af ressourcer og kompetencer.

De opgaver DEF-sekretariatet umiddelbart vil tilbyde undervisningsministeriets biblioteker at gå i gang med, er at sikre indkøbsfællesskaber om licenser, arbejde på veje til digitalisering af undervisningsmaterialer, systemsamarbejde mellem biblioteksfunktionerne i CVU'erne og erhvervsakademierne m.v. og understøtte den e-publicering og formidling af vidensproduktion der også er behov for i disse institutioner.

Igangsætningen af samarbejdet afventer den endelige godkendelse fra Finansudvalget.

Undersøgelse af studerendes biblioteksbenyttelse

Relevant for denne nye DEF-opgave er dermed også den undersøgelse af studerendes biblioteksbenyttelse som Biblioteksstyrelsen netop har iværksat i et samarbejde med Danmarks Biblioteksskole. Formålet er at afdække mønstre i forskellige typer studerendes biblioteksbenyttelse med henblik på at øge samarbejdet mellem bibliotekerne. Der er nedsat en styregruppe med bred repræsentation til at tilskære og følge undersøgelsen der gennemføres som spørgeskemaundersøgelse i november-december og med planlagt rapport i marts. Niels Ole Pors vil være ansvarlig for undersøgelsens gennemførelse.

Ny aftale om digitalisering af artikler

En anden god nyhed er det at Biblioteksstyrelsen netop har indgået en aftale med Copy-Dan om en rammeaftale om ret til at scanne artikler og sende dem direkte

til slutbrugeren som vedhæftet fil til en e-mail. Det har taget over et år at opnå denne aftale der rummer mange begrænsninger. Der må således kun scannes fra visse faglige tidsskrifter, ikke fra aviser og fagblade og ikke fra bøger, og det er kun på brugerens direkte anmodning at transaktionen kan finde sted.

De nærmere regler og instruktioner for hvordan bibliotekerne får en sådan service i gang, er fremstillet i den lille brochure Biblioteksstyrelsen har medbragt, og som naturligvis også kan findes på vores hjemmeside. Aftalen afspejler den frygt og modvilje forlæggerne lægger for dagen når det gælder ny teknologi, og som står i et diametralt modsætningsforhold til de bestræbelser vi i bibliotekssektoren udfolder for at stille informationsressourcerne til rådighed for brugeren på den enkleste mulige måde.

Aftalen er indgået i henhold til Ophavsretsloven § 16 stk. 2, og den er egentlig et udtryk for en klassisk win-win situation hvor alle parter får noget ud af det. Man kan tænke sig at ordningen i en vis udstrækning vil erstatte fotokopiering som jo kan leveres uden betaling til rettighedshaver. Den scannede artikel leveres mod en betaling på 5,50 kr. til rettighedshaver. Det er det beløb der svarer til porto'en på forsendelsen af fotokopien som bibliotekerne slipper for ved at sende artiklen som vedhæftet fil. Brugeren får artiklen hurtigere – endnu et skridt på vej mod at centrale vidensressourcer er online tilgængelige. Aftalen gælder for et år – vi vil forsøge at få den udvidet så snart der er mulighed for fornyet forhandling. Indtil da er det op til bibliotekerne at gøre brugerne opmærksom på den nye mulighed.

Ophavsretslovens § 13 giver ligeledes mulighed for efter aftalelicens at digitalisere undervisningsmateriale. En sådan aftale er endnu ikke indgået. Aftalen kan indgå i det komplekse af aftaler om kopiering som rektorkollegiet forhandler med Copy-Dan. Biblioteksstyrelsen vil skubbe på for at det sker, for der er et indlysende behov for rammer for at kunne realisere idéen om virtuelle semesterhylde i forskellig udformning som vel reelt kun Handelshøjskolens bibliotek i Århus har haft mulighed for at afprøve i kraft en forsøgsaftale.

Hvad kan vi gøre bedre?

Lad mig nu vende mig mod nogle områder hvor jeg mener der er brug for øget fokus og indsats:

1. E-plattform for undervisning

Det første område vil jeg kalde: Etablering af e-plattform for al undervisning. Vi har i en årrække arbejdet på at give adgang til undervisningsmaterialer elektronisk – faktisk var et af de allerførste pilotprojekter i DEF et projekt der handlede om at gøre centrale lærebøger og kompendier e-tilgængelige. Det mislykkedes, men siden er det lykkedes andre steder, blandt andet i den engelsktalende verden, og med den udvikling der tegner sig – og med de meldinger jeg hørte f.eks. på den seneste IFLA-konference, er det mit bud at vi skal have som målsætning at skabe en e-plattform for materiale der er centralt i undervisningsforløbene gennem et semester. Vi kan dele det relevante materiale i tre grupper. Den ene er den der indeholder materiale, vi har adgang til gennem licenser. Den anden er det materiale universitetslærere og studerende selv producerer, undervisningsnoter, slides, videoptagelser af forelæsninger, preprints, opgaver m.v. Den tredje gruppe er den vanskelige. Det er materiale der er trykt, og som må digitaliseres, eller som forlagene fremover må levere i e-form. Teknisk er der ikke nogen problemer i dette, det er indgåelse af aftaler om vilkårene der er opgaven.

Efter min opfattelse må man starte en udvikling mod realisering af dette mål på universiteterne hvor formodentlig en del af undervisningsmaterialet allerede foreligger i e-form, og hvor de fleste studerende er parate til at udnytte en e-plattform.

Med hensyn til universiteternes eget materiale er det et spørgsmål om aftaler, men måske nok så meget om overbevisende praksis – succes historier fra gode undervisningsforløb der udnytter webben kreativt.

E-plattformen indebærer e-publicering, og den rummer naturligvis forudsætningen for egentlig e-læring.

2. Åben adgang og institutionelle arkiver

Det andet fokusområde som jeg mener vi må gøre en voldsommere indsats for at realisere, er Open Access og Institutional Repositories. Der er flere strategier til at nå målet: Institutionelle arkiver der er dækkende, opdaterede, som – formodentlig på forskellige vilkår – giver adgang til den forskning der er udført på institutionen. Men arkiverne skal spille sammen både nationalt og internationalt.

I Danmark kan forskningsdatabasen udbygges både med mere fuldtekst adgang og med formidlingsmæssige tiltag. Man kan

Tegning Frede Mørch

sige at forskningsdatabasen indeholder råmateriale til formidling som f.eks. kan være en forskningsportal. Men det vigtigste lige nu er at vi tænker i opbygning af et nyt system til forskningsformidling og bidrager til udvikling af internationale standarder.

Hvad kan Biblioteksstyrelsen gøre? Vi kan f.eks. bidrage til en aftale om vilkår for oplægning af forskningsresultater. En lang række internationale initiativer på feltet viser at der sker noget. Berlin-deklARATIONEN om åben adgang, som flere og flere lande underskriver, og udgivelsen af den engelske rapport fra House of Commons² om nødvendigheden af at etablere et nyt system, er eksempler på tiltag der har været med til at sætte fokus på problemet.

I den ene ende af spektret er der den opfattelse at offentlig finansieret forskning bør være offentlig ejendom, dvs. at det er institutionen, der råder over den. I den anden ende af spektret er der den traditionelle opfattelse der bygger på respekt for den intellektuelle ophavsret, og som også vil udmønte den i form af en ophavsret til offentlig finansieret forskning.

Men åbne arkiver kan jo etableres med forskellige adgangsvilkår – det der skal til, er at vi arbejder med dette mål at forskningen skal være tilgængelig og søgbar, og sammen med rettighedshaverne prøver at finde nye forretningsmodeller.

I danske forskningsbiblioteker er opgaven at sige ja til denne nye opgave, se den som en biblioteksopgave og som et led i den nye arbejdsdeling og endnu en af de strukturforandringer der følger af informationsteknologien.

3. Undervisningsministeriets biblioteker

Et tredje fokusområde er afledt af aftalen med Undervisningsministeriet om genindtrædelse i DEF. Opgaven for DEF er naturligvis den samme over for disse biblioteker som over for de biblioteker der allerede er med: at sikre den optimale udnyttelse af ICT-mulighederne i bibliotekerne gennem koordinerede tiltag. Det vil i praksis sige etablering af adgang til nye e-ressourcer i disse biblioteker, støtte til systemsamarbejder, f.eks. mellem de nye CVU-biblioteker, støtte til etablering af e-læring og e-publicering.

Muligheden for at skabe nye netværks-samarbejder er imidlertid til stede med denne aftale. Under alle omstændigheder står vi over for en stor udfordring om at skabe en bedre adgang for meget store grupper af studerende. Vi skal udnytte de erfaringer der allerede er gjort, og mit håb er at der med dette skridt udvikles konstruktive samarbejder både mellem uddannelsesbiblioteker og forsknings- og folkebiblioteker.

Det er værd at bemærke at Biblioteksstyrelsen i mere end tyve år har ønsket et formaliseret grundlag for samarbejde med uddannelsesbibliotekerne, nu er det her – vi vil gøre vores bedste for at skabe synlige resultater.

4. Synlighed

Et fjerde fokusområde har jeg allerede strejft. Det drejer sig om forskningsbibliotekernes synlighed – for brugerne og for institutionernes ledelser. Den udfordring jeg her er optaget af, er at vi med vores nye ydelser står med en entydig succes.

Det er lykkedes i Danmark at realisere en velfungerende service med e-adgang for forskningsbibliotekernes brugere. De bruger den i hastigt voksende omfang, men ved de hvor den kommer fra? Og ved rektorer og universitetsdirektører, hvad der skal til for at holde trit med den næste generation af krav fra brugerne? Ved de at målet er at ALT relevant undervisningsmateriale skal være tilgængelig på campusnet – på et eller andet sæt af betingelser? Jeg tror det faktisk ikke. Og hvis jeg har ret, må jeg gribe i egen barm – for det er os der skal fortælle det.

Mange biblioteker arbejder med det problem at bibliotekets leverancer er virtuelle, og biblioteket dermed risikerer at blive overset som leverandør. Bibliotekerne prøver at sikre at der er en klar afsender på de elektroniske referencer de studerende får, arbejder med at fortælle om mulighederne, underviser flere og flere mere og mere. Det er naturligvis rigtige tiltag.

Men jeg tror der er brug for en anden form for markedsføring eller måske snarere branding hvor vi – også over for offentligheden og dermed politikerne – som vi selvfølgelig informerer korrekt i forvejen – bliver betydelig bedre til at fortælle de gode historier der findes overalt. Den store fortælling om hvordan det vi her har gang i, er med til at forandre vores videnssamfund.

Jeg har ofte sammenlignet biblioteker med vandværker – på sin vis skal de bare være der og levere den daglige dosis rent vand. Gør de det, er der ikke mere at bekymre sig om som bruger. Men i tider med forurening af grundvandet er det en god og ikke selvfølgelig historie hvis varen kan leveres. Analogien er klar til bibliotekerne – vi leverer varen, men ser vi os om i verden, er det ikke en selvfølge, det er tværtimod godt gået. Det ved vi selv – men det er ikke nok.

Vi må ud at fortælle historien.

Noter

1 Høffner, P. og Krarup, L. (2004): *Afdækning og oplæg til vurdering af den tekniske infrastruktur i Forskningsbibliotekerne*. IBM. Link til rapporten findes på deflink: www.deflink.dk/nyheder/nyheder2.asp?id=1438

2 Science and Technology Committee, House of Commons (2004). *Scientific Publications: Free for all?* London: The Stationery Office Limited. Lokaliseret på: www.publications.parliament.uk/pa/cm/cm-sctech.htm

Forskningskommunikation er på DEF's dagsorden

I foråret 2004 barslede videnskabsministerens Tænketaank vedr. forståelse for forskning med rapporten *Forsk og fortæl*¹, der gav betragtninger og forslag til, hvordan forskningssamfundet kan give befolkningen et bedre indblik i forskningens betydning for vidensamfundet.

Annette Winkel Schwarz

Direktør, Danmarks Tekniske Videncenter
Formand for DEF's programråde E-publicering
aws@dtv.dk

DEF har gennem sine initiativer omkring videnformidling sat fokus på emnet via områderne elektronisk videnskabelig publicering og e-læring. I 2003 formuleredes de som særlige programmer, men det står mere og mere klart, at indsatserne skal ses i sammenhæng, ligesom udviklingen af de teknologiske rammer må koordineres med DEF's systemarkitektur-område. E-publicering har fra starten formuleret sit formål bredt, nemlig at:

- 1) bidrage til at forbedre adgangen til internationale forskningsresultater (for dansk forskning og højere uddannelse)
- 2) formidle dansk forskning, dens institutioner og forskere.

Den videnskabelige kommunikation mellem forskermiljøerne har som bekendt i mange år fungeret på de kommercielle forlags præmisser, og trods mange tiltag har udviklingen mod andre forretningsmodeller for publicering end den, hvor læserne eller deres arbejdspladser betaler, og forlagene sætter priserne og indhøster overskuddet, gået meget langsomt.

Men med offentliggørelsen denne sommer af House of Commons S&T Committee's rapport: *Scientific Publications: Free for all?*² og andre begivenheder i kølvandet, virker det som om der er ved at komme skred i sagerne. Det var eksempelvis bemærkelsesværdigt, at Reed Elsevier få uger inden annoncerede, at forfattere nu kunne få tilladelse til at oplægge slutversionen af artikler til Elsevier-tidsskrifter på personlige eller institutionelle websites. Det er ikke utænkeligt, at rapportens vur-

deringer og anbefalinger har gjort indtryk, herunder de beskrevne modeller for forfatter-betalt publicering og opfordringerne til forskningsråd mv. om at reservere fondsmidler til formålet. Men frem for alt har rapporten bragt temaet op på et forskningspolitisk niveau og givet genlyd både i forlags- og forskerkredse. Anbefalingerne vil kunne og vil blive brugt til også at sætte gang i debatten med danske forskningsmiljøer om en publiceringsstrategi, der tager hensyn til forskernes meritering og økonomiske interesser på den ene side og institutionernes synliggørelse samt sikringen af åben adgang til forskningsresultater på den anden. Naturligvis er videnskabsministeriet og forskningsrådene også interessenter, og parterne vil blive inddraget i debatten i efterårets løb.

DEF-programmet har sat ind på fire forskellige områder:

A. Udredninger

Der er gennemført to udredninger. En vedrørende standarder og "best practices" i forbindelse med e-publicering (rapport færdiggjort, men endnu ikke publiceret). Den anden vedrørende ophavsretslige spørgsmål og modeller for aftaler i forskningsmiljøet. Rapporten *E-publicering – ophavsretlige spørgsmål* findes på DEF's hjemmeside³. Denne rapport vil selvsagt indgå i den kommende debat med forskningsmiljøerne i Danmark.

B. Tekniske tests og implementeringer

Der er igangværende projekter omkring implementering på danske universiteter af Institutional Repositories, baseret på henholdsvis DSpace og DIVA. Formålet er at sikre systematisk og langtidsholdbar håndtering af vidensproduktionen samt at etablere modvægt til den kommercielle tidsskriftpublicering. Allerede i februar 2004 lancerede DEF en tværfaglig søgetjeneste af 26 eprint arkiver fra hele verden (Global Eprints har link fra DEF's hovedside⁴).

C. Tidsskriftspublicering

Der er godkendt forslag om pilotprojekter på HUM/SAM- og STM-området. På sidstnævnte ønskes en fortsættelse af samarbejdet med Mathematica Scandinavica, et veletableret tidsskrift med base på Århus Universitet. Arbejdet vil være eksempelvis og give erfaringer både til redaktion, forskere og teknikere.

D. Den Danske Forskningsdatabase

Forskningsdatabasen er pt. under evaluering – ikke blot for at få det eksisterende produkt vurderet af brugere og andre interessenter, men også for at få input til DDF's fremtidige rolle. Det kunne bl.a. være som en basal del af et kommende dansk forskningskommunikationssystem.

Der findes en række udenlandske forbilleder for systemer eller netværker for forskningskommunikation. Også i Skandinavien, hvor eks. **forskning.no** er særdeles velbesøgt. For at sikre ikke bare

formidling, men også mulighed for dialog, er der næppe tvivl om, at ikke blot teknologien må være i top, men der skal også være et professionelt journalistisk fokus på modtageren.

Ud over DDF findes der i Danmark allerede en række systemer, der har forskningskommunikation som formål. Flere universiteter har projekt- og ekspertdatabaser. Der er lokale systemer gennem hvilke, der kan bestilles en forsker til at holde foredrag på et gymnasium. Der findes en portal for efteruddannelse på universiteterne (UNEV), etc. Denne vifte af systemer kræver langt hen ad vejen kendskab til de

enkelte universiteters struktur og faglige profil. Det gælder både for erhvervslederen, gymnasielæreren og journalisten, at der i praksis ikke er mulighed for hurtigt at finde den relevante kontakt eller for den interesserede skatteyder at finde ud af, hvilken praktisk betydning i dagligdagen, Ørsted-satellitten har haft.

Et dansk netværkssystem for forskningskommunikation vil kræve teknologisk videreudvikling og intelligent integration af eksisterende og endnu ikke-eksisterende metadatasystemer, fuldt tekstsystemer, lyd- og billedarkiver. Men det vil frem for alt kræve professionel for-

midling samt - ikke mindst - samarbejde mellem forskningsmiljøer og ministerium. Til gengæld ville parterne få et fremragende visitkort for dansk forskning.

Noter

1 Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling (2004). *Forsk og fortæl - Rapport fra videnskabsministerens Tænketaenk vedrørende forståelse for forskning*. Kbh. Lokaliseret på: www.videnskabsministeriet.dk/cgi-bin/doc-show.cgi?doc_id=206470&leftmenu=PUBLIKATIONER

2 Science and Technology Committee, House of Commons (2004). *Scientific Publications: Free for all?* London: The Stationery Office Limited. Lokaliseret på: www.publications.parliament.uk/pa/cm/cm-sctech.htm.

3 www.deflink.dk/nyheder/nyheder2.asp?id=1477

4 www.deff.dk

Danmarks Forskningsbiblioteksforening

Bestyrelsens organisatoriske beretning

Indledning

Vi kan igen se tilbage på et meget aktivt år i Danmarks Forskningsbiblioteksforening. Der har været holdt en lang række arrangementer med vældig god tilslutning, en indikation på at indholdet har haft relevans for målgrupperne. Og foreningen har et medlemsblad, som på glimrende vis afspejler de væsentlige ting i sektoren. Det er naturligvis tilfredsstillende for bestyrelsen, at der er så god opbakning om foreningens aktiviteter.

Bestyrelsens arbejde

Bestyrelsen har holdt syv møder i 2003-04.

Medlemsgrundlag og udviklingen

For den personlige medlemsgruppe er medlemsgrundlaget stabilt, ud- og indmeldelser ophæver stort set hinanden.

Den institutionelle medlemsgruppe har tidligere været præget af stor stabilitet, men nu mærker vi desværre en svag afgang. Det er dog alene iblandt de små institutionelle medlemmer, at der er afgang, og dette skyldes de mange sammenlægninger af institutioner eller eventuelt deciderede nedlæggelser af biblioteker.

Sekretariatet

Det er nu næsten tre år siden, at sekretariatsfunktionen blev overdraget til Hanne Dahl. Det har været en stor gevinst for foreningen, at der nu er skabt kontinuitet i sekretariatets arbejde, og det er bestyrelsens opfattelse, at sekretariatet er særdeles effektivt og serviceminded.

Bestyrelsen har haft stor gavn af en meget professionel tilgang til opgaver og til regnskab, og medlemmerne har i

forbindelse med alle arrangementer og henvendelser til foreningen i øvrigt mødt den samme professionalisme.

Bestyrelsen har besluttet, at drift af sekretariatet nødvendigvis må koste mere, hvis det skal være tilfredsstillende for brugerne. I forbindelse med indgåelsen af en ny kontrakt med Statsbiblioteket, hvor Hanne Dahl er frikøbt, blev timefrikøbet derfor sat op, så det nu skulle passe til arbejdets omfang.

Foreningens regnskab føres ligeledes i sekretariatet. Der er efter anbefaling fra foreningens nye revisor købt et regnskabssystem, som har forbedret vilkårene væsentligt. Det betyder, at der er regnskab færdigt for de enkelte arrangementer meget kort tid efter deres afholdelse, og løbende, god kontrol med debitorerne, så de rykkes hurtigt ved manglende betaling.

I beretningsperioden har de forskellige fora stået for følgende arrangementer	FORUM FOR INFORMATIONSAKITEKTUR		
	12. november 2003	XML workshop på DVJB	29 deltagere
	9.-10. februar 2004	Første IA konference på Klarskovgaard	118 deltagere
	FORUM FOR TIDSSKRIFTER		
	26. november 2003	Temadag om 'The big Deal' i Odense	77 deltagere
	FORUM FOR BRUGERUDDANNELSE		
	20. januar 2004	Temadag om 'Informationskompetence – mål og måling' i Odense	94 deltagere
	FORUM FOR REGISTRERING		
	22. januar 2004	Temadag 'Et valg er et valg – eller er det' i Odense	89 deltagere
	FORUM FOR FJERNLÅN		
25. maj 2004	Majmøde i Odense	59 deltagere	
Til trods for at flere af arrangementer er holdt med meget korte tidsmæssige intervaller, har de alle været velbesøgt			

Årsregnskabet er derfor også afleveret til revisor allerede i foråret.

Bestyrelsen ønsker fortsat, at hjemmesiden bliver det naturlige kommunikationsforum i foreningen. Der er derfor hen over sommeren arbejdet med nyt design, og strukturen vil blive forbedret. Den forbedrede hjemmeside forventes at køre fra efteråret 2004.

DF Revy og e-DF Revy

DF Revys redaktør Kirsten Krogh Kruuse yder en stor indsats for at holde bladet på det høje niveau, som der er en lang tradition for. Det gælder såvel indholdsmæssigt som omfangsmæssigt. Kirsten har fortsat støtte af en redaktionsgruppe (Anne Cathrine Trumpy, Susanne D. Krag og Adrian Price), som sammen med Kirsten lægger linjen for indholdet og hjælper med praktiske forhold.

I 2004 fik bladet en layout-ændring. Den tog Kirsten initiativ til, og ændringen skete i et samarbejde mellem redaktøren og grafisk designer Hreinn Gudlaugsson, HBÅ. I forbindelse med layoutændringen er rutinerne om fremstilling af bladet også ændret, så de er blevet mindre ressourcekrævende.

Bestyrelsen har vedtaget, at der skal arbejdes frem mod, at DF Revy fra 2005 også tilbydes i e-version. Redaktøren har sammen med repræsentanter fra bestyrelsen lagt en plan for overgangen. På forholdsvis kort sigt (1-2 år) er det meningen, at bladet udelukkende skal udkomme i en e-udgave.

Portostøtten til foreninger m.fl. blev fjernet med virkning fra 2004. Danmarks Forskningsbiblioteksforening søgte naturligvis del i de midler, der blev sat af til

kompensation for portoforhøjelsen, men DF Revy er desværre ikke blevet optaget på Kulturministeriets liste. Bestyrelsen har valgt at anke denne afgørelse.

En retrospektiv digitalisering skal naturligvis også overvejes i denne forbindelse. Redaktøren har derfor rådspurg forskningsbibliotekernes ekspert inden for ophavsretsområdet, Harald von Hielmcrone, om rettigheder og muligheder. Hans vurdering er, at foreningen ikke kan gøre noget sådant uden at indhente tilladelse fra samtlige forfattere. Bestyrelsen skal derfor opfordre til, at tidligere skribenter giver tilladelse til at deres artikler mm. kan digitaliseres, når redaktionen udsender forespørgsel herom.

Arrangementer

Danmarks Forskningsbiblioteksforening har i det forløbne år stået for:

- årsmødet 2003 i Vingsted – 106 deltagere samt
- vinterinternatet i februar 2004 på Klarskovgaard – 72 deltagere.

Fora

De syv fora er fortsat meget aktive og bidrager, som allerede nævnt, væsentligt til Danmarks Forskningsbiblioteksforenings høje aktivitetsniveau. For at sikre koordineringen mellem de mange aktører (hvert forum har sin egen bestyrelse, som står for arrangementerne) er to fra DF-bestyrelsen kontaktpersoner for de enkelte fora, ligesom Hanne Dahl inddrages om de praktiske forhold fra begyndelsen. Der er hidtil afholdt et årligt fællesmøde med deltagelse af medlemmer fra DF's hovedbestyrelse – fra 2004 udvides dette til halvårige

møder. For at støtte de enkelte fora er der udarbejdet et sæt fælles retningslinjer.

Bestyrelsen skal takke de mange aktive i de forskellige fora. Gennem deres indsats har Danmarks Forskningsbiblioteksforening en meget stærk profil som kompetenceudviklende aktør i forskningsbibliotekerne. Og fordi kvaliteten på arrangementerne altid er høj, får mange mulighed for at deltage.

Fælles med andre

Den 10. marts 2004 afholdt Danmarks Forskningsbiblioteksforening og Bibliotekarforbundet et fælles gå-hjem-møde om Universitetsreformen og budgetmodellen for universitetsbiblioteker. Mødet fandt sted på Det Kongelige Bibliotek med godt 40 deltagere.

Økonomi

Der er en række omkostninger forbundet med foreningens drift. Danmarks Forskningsbiblioteksforening har altid eksisteret gennem meget frivilligt arbejde fra de mange aktører i forskningsbibliotekerne, en indsats som er en del af forudsætningen for den fortsatte eksistens. Men der er også en række store udgiftsposter, specielt naturligvis til Sekretariatet og til udgivelsen og distributionen af DF Revy.

Danmarks Forskningsbiblioteksforenings økonomi er grundlæggende god og sund. Det skyldes tre forhold:

Først og fremmest er der fortsat god opbakning fra medlemmerne, det gælder både de personlige som de institutionelle. Men alderssammensætningen og medlemsprocenten på de personlige medlemmer giver anledning til bekymring over tid.

For det andet er der overskud på de fleste arrangementer, blandt andet fordi de altid budgetteres forsigtigt. Det gælder såvel de store fællesarrangementer (års-mødet og februarinternatet) som arrangementerne i de enkelte fora.

For det tredje får Danmarks Forskningsbiblioteksforening et årligt tilskud fra Tips- og Lottomidlerne. Dette tilskud er af stor betydning for foreningens drift. Bestyrelsen vil gerne takke for dette tilskud på foreningens vegne. Tilskuddet er desværre blevet reduceret over de seneste år, og der er en vis risiko for, at denne tendens fortsætter. Det er naturligvis en foruroligende udvikling, som bestyrelsen løbende overvejer.

En måde at kompensere dette manglende tilskud er gennem øgede indtægter fra arrangementer. Danmarks Forskningsbiblioteksforenings arrangementer er ikke dyre set i relation til andre udbyderes prisniveau, men der er også en forventning om lave priser fra både de personlige og de institutionelle medlemmer. Det vil bestyrelsen og foraene naturligvis forsøge at fastholde, men hvis der kommer voksende driftsudgifter, kan de bedst kompenseres her. En anden måde er at øge kontingentet væsentligt for de institutionelle medlemmer. Og den tredje er at øge medlemskontingentet. Men for nærværende finder bestyrelsen ikke anledning til dette. Økonomien er sammensat, så Danmarks Forskningsbiblioteksforening kan køre fornuftigt.

Endelig har Danmarks Forskningsbiblioteksforening en nødvendig formue, som betyder, at man kan svare enhver sit, hvis det skulle gå helt galt med fx tilslutningen til et arrangement, eller foreningen besluttes opløst.

Pr. 1. januar 2003 overførtes FMDF's og SDF's samlede formue til DF. Dette skete som en konsekvens af generalforsamlingens beslutning i 2002 om at reorganisere foreningens struktur. 2003 er således det første år hvor DF's årsregnskab fungerer som et enhedsregnskab for de samlede foreningsaktiviteter.

I foråret 2003 overgik bogholderiet fra papirbaseret kassebog til elektronisk regnskabsføring. Dette skete i form af ibrugtagning af "Summa Summarum 2.0 Privat", senere opgraderet til "Summa Summarum 2.0 Professionel". Regnskabet for 2002 blev ved hjælp af ekstern bistand inddateret på en gang i det ny system og blev senere samme år godkendt af

generalforsamlingen, mens alle indførsler for 2003 løbende er blevet indtastet af sekretariatet. Årsregnskab 2003 er derfor det første regnskab, som er udført efter ny, revisoranbefalet procedure og uden ekstern bistand.

Hørings svar m.v.

Danmarks Forskningsbiblioteksforening har afgivet hørings svar til og deltaget i møder i Biblioteksstyrelsen om udviklingen af bibliotek.dk og om udvikling af emnehierarki.

Danmarks Forskningsbiblioteksforening har ved Karen Grundvad Kvist været repræsenteret i Arbejdsgruppen til digitale rettigheder i informationssamfundet. Denne arbejdsgruppe er p.t. hvilende.

SAMARBEJDET MED ANDRE

Biblioteksstyrelsen

Formanden har fortsat repræsenteret Danmarks Forskningsbiblioteksforening i Biblioteksrådet med Claus Vesterager Pedersen som suppleant.

DBC

Danmarks Forskningsbiblioteksforening (ved formanden) er medlem af DBC's fagråd, hvor der har været en række møder. Møderne har hidtil ligget fast aftalt, men udvalget har nu valgt at ville indkaldes ad hoc, hvis DBC ønsker rådgivning, eller hvis eksterne medlemmer har sager at drøfte med DBC.

Rektorkollegiet

Rektorkollegiets biblioteksudvalg har nu fået en mere permanent form, og et af udvalgets faste punkter i det forløbne år har været budgetmodellen. Danmarks Forskningsbiblioteksforening har været repræsenteret af formanden og af Erland Kolding Nielsen, KB.

Biblioteksparaplyen

Samarbejdet i Biblioteksparaplyen er fortsat prioriteret af alle deltagende foreninger. Paraplyen koordinerer både nationale og internationale sager af fælles interesse. Danmarks Forskningsbiblioteksforening har primært været repræsenteret af næstformanden Lene Stampe Mortensen.

BF

Danmarks Forskningsbiblioteksforening har et meget konstruktivt samarbejde med BF om faglige arrangementer. Det er

primært sket gennem BF's faggrupper og Danmarks Forskningsbiblioteksforenings fora. Der er desuden afholdt et fælles DF/BF arrangement om universitetsreformen. DF og BF har nedsat en fokusgruppe med henblik på at skabe interesse i offentligheden om forskningsbibliotekerne. DF er repræsenteret af Lene Stampe Mortensen og René Steffensen i dette arbejde.

Danmarks Biblioteksskole

DF er repræsenteret i Danmarks Biblioteksskoles Uddannelsesråd ved Claus Vesterager Pedersen. Niels-Henrik Gylstorff repræsenterer DF i Bruger- og aftagerudvalget vedr. Masteruddannelsen. Lene Stampe Mortensen repræsenterer DF i samarbejdet omkring Danmarks Biblioteksskoles Erhvervsdag.

NVBF

Bestyrelsens medlemmer af styret er Gitte Larsen og Claus Vesterager Pedersen.

IFLA

Næstformand Lene Stampe Mortensen deltog på Danmarks Forskningsbiblioteksforenings vegne i IFLAs årsmøde og konference i Berlin.

LIBER

Danmarks Forskningsbiblioteksforening er fortsat medlem, men deltog ikke i foreningens årsmøde i juli.

EBLIDA

Medlemskabet har været diskuteret i såvel bestyrelsen som i Paraplyen. EBLIDA er truet med udmeldelse fra dansk side, fordi der har været utilfredshed med aktivitet og indhold. Danmarks Biblioteksforening har medvirket aktivt til udarbejdelse af ny strategi for EBLIDA, og der er enighed i Paraplyen om at give det en ny chance.

Rejselegatet

DF har i en længere årrække tilbudt et rejselegat til de personlige medlemmer. Tilsyneladende har dette rejselegat ikke haft medlemmernes bevågenhed – ingen har hidtil søgt, og i konsekvens heraf har bestyrelsen derfor besluttet, at rejselegatet ophæves fra i år.

Information Literacy Education for PhD-Students – a Case Study

Paper presented at NORD I&D, 12th Nordic Conference on
Information and Documentation
Aalborg, September 1-3, 2004

By Ola Pilerot

Log-skrivning kan være et nyttigt redskab ved informations-søgning. Det viser et undervisningsforløb for phd-studerende ved Skövde Universitet.

Ola Pilerot

Librarian
Skövde University Library, Sweden
ola.pilerot@bib.his.se

Abstract

A credit bearing course aimed at PhD students within the area of computer science was given at Skövde University during the spring semester of 2003. One of the key aims of the course was to encourage students to develop their own concepts of information literacy and to reflect on their information management process. In order to achieve this, emphasis was placed upon studying and discussing the theories of information literacy, and the students were required to write about and record as much as possible of their experiences around their information work. The course syllabus required the students to write several critical accounts of the course literature and to concurrently maintain a log describing the work that the main task involved, which was an information seeking and management assignment. The critical accounts and the course evaluations together with the teacher's (author's) experiences provide the basis for the discussion presented in this paper.

The course revealed that PhD students have specific needs, which need to be fulfilled to enable them to manage their personal research information satisfactorily. Therefore a generous section of this paper is devoted to this issue. The paper also contains a background to the described case study giving an account, based on the literature, of different ways of conceptualising and thinking about information literacy.

Traditional bibliographic instruction

has had great faith in information resource focused training. The technical procedures in the information search process have often been seen as the most important aspects. The course described here – which is greatly influenced by Christine Bruce's relational model of information literacy – has instead emphasised the more theoretical aspects of information literacy that could be described with a few, for the course very central terms: information use and -behaviour; information assessment; and search processes. Bruce's statement that "learning to be information literate, in this [the relational] model, involves becoming aware of different ways of experiencing information use through engaging in relevant information practices and reflection" (Bruce, 2002) has been seen as the governing idea through the course.

Introduction – the concept of information literacy

The concept of information literacy has been scrutinized by a number of authors (Mutch, 1997; Bawden, 2001; Båge & Ekelund, 2003) that shows us that there is a wide array of different definitions. Despite the differences most of the various definitions seem to emanate from either ALA's presidential report (1989) or Christine Bruce's model of information literacy (Bruce, 1997a). The ALA definition got refined and developed by Doyle (1994) and represents a behaviouristic view upon information literacy where the

idea of personal attributes plays an important role. Bruce's model is characterized by its relational approach (Bruce, 1997b) where information literacy is explained in the light of context and situation.

According to the author a precise and general definition of the concept of information literacy is impossible to present. But the author's view is also, that a paper that deals with information literacy-related issues should clearly state the author's perception of this central concept. In doing this a few distinguishing features, borrowed from other authors, are pointed out. Johnston and Webber (2002) points out the ability to adopt appropriate information behaviour. Bruce (2002) calls attention to the necessity that "learning to be information literate /---/ involves becoming aware of different ways of experiencing information use through engaging in relevant information practices and reflection". Klaus (2000) states that "the very words – information and literacy – call upon us to be concerned with meaning and interpretation that is inherent in what people do and think. Essentially, information is something that is understood, and literacy is an accomplishment referring to a particular way of understanding something." This way of perceiving the concept of information literacy provides the foundation for the course that is described in this paper.

Something that became apparent during the course was that the process of log-writing enhanced both higher order thinking skills and more structural, down-to-earth, skills such as the ability to organize the collected information in such a way that access and retrieval is enabled.

The Case

During the spring semester 2003 the course Information literacy for PhD students was given at Skövde University. It was an accredited course (4,5 ECTS) aimed at computer science PhD students where the students were required to work full time for three weeks. Worth mentioning is that all of the 18 students, besides being PhD students, also teach and supervise undergraduate and graduate students.

Since one of the core ideas behind the course was that development of information literacy is enhanced if students are encouraged to develop their own concepts of information literacy, a substantial amount of time was used for reading, discussing and writing about theories regarding information literacy.

The students were also given the opportunity to raise their own questions and issues on the subject so that they could be dealt with during the course. One issue that was of interest for many students was the question about personal research information management. Most of the students were at ease searching for and using information but were less able to cope with the task of organizing and bringing order in their ever increasing amount of gathered information.

Both the students and the teacher had a fairly vague picture of what tool or strategy could be useful for this specific purpose. But the teacher had the idea that increased awareness of the problem was a good starting point and that writing and especially log-writing could be a beneficial tool. This was the background to the idea of making this course in to something of an experiment with the aim to find out if log-writing is a tool that can be used for personal research information ma-

agement and if the writing enhances the development of the concept of information literacy. Another question was in what way PhD student's information related needs are different to other students.

The result of this "experiment" is presented in this paper.

Conscious writing as an enhancing ingredient of information literacy is nothing new:

"Journal writing has been found to be an excellent way to encourage composing, to advance formulation, and to track an individual's constructive process. Counselors may recommend that students keep research journals in which they record ideas, questions, and connections as they progress through their search. Writing in a research journal is much more comprehensive than jotting notes on notecards or in a notebook." (Kuhlthau, 1994)

PhD Students and Information Management

PhD students can be said to have the same, if not a greater, need to be information literate as any other university student. But there is one information related aspect that seems to be of a greater importance for PhD students: the ability to handle large amounts of research information is of particular importance for this group of students. Their studies are often taking place over a long period of time and they tend to penetrate their subjects thoroughly, hence they are subjected to and collect large amounts of information. The majority of the students participating in the course indicated that it is very important to be able to organize and develop rational ways for easy and quick access to information. The average student claimed to have col-

lected an immense amount of information, between 30 and 50 folders consisting of articles and reference lists¹.

The area of PhD student's personal research information management has been studied before. Genoni and Partridge (2000) have described the so called "Project PRIM" (Personal Research Information Management) in which students from the field of humanities participated. A conclusion that Genoni and Partridge draw from their study of the PRIM project was that "many students who undertake post-graduate research are poorly prepared for the personal research information management tasks which await them". They also came to the conclusion that there is often "an assumption made by both students and supervisors that having reached the point of enrolling in a research degree, students should already have developed the ability to deal with information gathered during research/---/" and that "even after a period of research many students have not acquired the skills necessary to conceptualise their research data in such a way that it can be efficiently stored and retrieved". Genoni and Partridge also state that "research students have information literacy needs, which are distinct from those of undergraduate students; /---/" and that "access to appropriate software is important, but researchers also require the skills to conceptualise their research data in a way which maximizes the advantages of software." (Genoni & Partridge, 2000, p. 233)

The students that participated in this course turned out to have both a greater experience of and more developed skills in research information management than the students in the PRIM Project. Approximately 50% of the students were experien-

The results indicate that log-writing can be a valuable tool both for students, and others, when dealing with large amounts of information and where there is a need to gain greater control over information search processes

ced users of bibliographic management software programs – mainly EndNote and BibTeX – before enrolling on the course. They were also well aware of the necessity of being able to retrieve the information they had collected during their studies quickly and easily.

Methodology

The method that was used is characterized by a qualitative approach where the student's oral and written accounts provide the foundation for the picture that is evolving in this paper. The method is inspired by a practical type of action research that emphasizes researcher participation, has a reflective perspective and intends to both evaluate and improve educational practice and understanding in a specific context. The results will therefore be taken into consideration next time this course is given. Subjectivity is not regarded as a problem; according to Levin & Greenwood (2001) "action research treats the diversity of experience and capacities within the local group as an opportunity for the enrichment of the research/action process." (p.105)

As previously indicated the material used consisted of both the logs and other written accounts produced by the students under the duration of the course and of the continual dialogue between the students and the teacher where great effort was made to provide ongoing oral and written feedback. The teacher also kept a diary throughout the course where observations and experiences of importance were recorded. The forms used to evaluate the course also contributed to the results.

Results

Towards the end of the course, after six written assignments (including the log), the adoption of continuous and conscious

writing alongside the information searching process proved to be a beneficial and effective tool to aid personal research information management. One of the common problems encountered by many PhD students is the belief that one has control over the amount of information that had been collected only to experience difficulties at a later stage when the information is to be retrieved and placed in context.

To recognize the information work (searching, handling, using) as a coherent process, divided into different intertwined stages, was, for the majority, a new idea. At the end of the course most of the students claimed that the process view facilitates the information work. It was also claimed that the writing – from formulation of specific queries to the continuous recording of search results – is something that increases the level of information literacy.

Even if the guidelines for the log-writing were the same for each student (see appendix) the way in which they dealt with the task varied. A majority followed the guidelines rather exactly, for example the way in which they used the same headings (as in the guidelines) to arrange their texts. Others took greater liberties and worked with dated entries, as in a diary; logging in its true sense. Another alternative comprised of colour coding different paths in the search process depending on status and dignity. Interesting to note is that the logs, as well as the bulk of authentic search processes, often begin at a specific point, where the searcher has a clear view of what she wants to achieve, but ends up somewhere that could not be anticipated. Ambitious preparations often need to be greatly modified and lists of key words are constantly revised. In light of this it is advantageous to have a written record of all the steps and stages in a search process. Almost all the students

agreed on that.

Seen from this papers point of view, where writing and information management is in focus, the sections Reflection and Information management (see appendix) turned out to be the most interesting sections. It's mainly there the students express their opinions about the log-writing and give evidence of the problems that they experience in connection to handling large amounts of information. Many students experience a sense of vague anxiety; a feeling of having missed important paths that could have lead them to essential information.

Concerning the actual log-writing one of the students expressed his experience in this way: (author's translation from Swedish into English)

"I am surprised that I have found so much new material since I have performed so many searches prior to this"

And he continues, pointing out some factors that distinguish this search from his prior searches:

1) "I have had an increased focus in my searches and especially used the 'width-first' technique instead of a 'depth-first' technique. This has been possible because I formulated my research question more specifically this time and because
2) I have found a new form of documenting the status of my searches, namely this document. I have not been able to do this before, which has led me to loose the thread between the different search sessions. It is so easy when you are sat in front of a search tool to just 'click on' without documenting what you have been doing."

Discussion

The results from this study, as with most qualitative research, are not intended to be used to draw a general "true" conclusion such as a claim that log-writing should be

a mandatory part of information literacy training. The objective is to present a valid picture of how something is or can be understood in a specific context at a given time and the results indicate that log-writing can be a valuable tool both for students, and others, when dealing with large amounts of information and where there is a need to gain greater control over information search processes.

Something that became apparent during the course was that the process of log-writing enhanced both higher order thinking skills – for example when students express the opinion that log-writing has helped them to understand the information work as a complex process – and more structural, down-to-earth, skills such as the ability to organize the collected information in such a way that access and retrieval

is enabled.

Conclusion

To take a critical and investigative stance in one's practice (teaching) and through reflection, documentation and communication with the purpose to improve the practice is both stimulating and beneficial – the case described here resulted in increased interest and commitment in the course for both the students and the teacher. The way the students and their teacher were cooperating whilst trying to improve the students research information management could be described, in Levins and Greenwoods words, as "the engagement of the student in a critical and reflective learning process that integrates teachers and students in a joint inquiry process." (Levin & Greenwood, 2001, p. 103) The Author would like to claim that this way of dealing with the teaching

and learning situation is close to an ideal situation; a situation which in many ways is similar to the ambition that is expressed in CAUL's Information literacy standards, in the paragraph about the importance of lifelong learning:

"Developing lifelong learners is central to the mission of higher and other educational institutions/---/. Information literacy extends learning beyond formal classroom settings and supports individuals in self directed learning in all arenas of life. By ensuring that individuals can think critically, and by helping them construct a framework for learning how to learn, educational institutions provide the foundation for continued growth throughout their careers, as well as in their roles as informed citizens and members of communities." (Council of Australian University Librarians, 2001)

□

References

ALA (1989), *Presidential Committee on Information Literacy*: Final Report. Chicago, IL: American Association of School Librarians, American Library Association.

Bawden, D. (2001). *Information and digital literacies; a review of concepts*. Journal of Documentation, 57(2), 218-259.

Bruce, C. (1997a). *The seven faces of information literacy*. Adelaide : Auslib Press.

Bruce, C. (1997b). *The relational approach: a new model for information literacy*. The new review of information and library research, 3, 1-22.

Bruce, C. (2002, July 2002). *Information Literacy as a Catalyst for Educational Change: A Background Paper*. Paper presented at the the Information Literacy Meeting of Experts, Prague, The Czech Republic.

Båge, S. & Ekelund, L. (2003). *Informationskompetens - färdighet eller insikt?: en jämförelse mellan två modeller över begreppet informationskompetens*. Examensarbete (20 poäng) för magisterexamen i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet, 2003.

Council of Australian University Librarians. (2001) *Information literacy standards (2001)*. Canberra: Council of Australian University Librarians. Retrieved 2004-01-19 from www.caul.edu.au/caul-doc/InfoLitStandards2001.doc (MS Word document)

Doyle, Christina S (1994), *Information literacy in an information society: a concept for the information age*. Syracuse, NY: ERIC Clearinghouse.

Genoni, P. & Partridge, J. (2000). *Personal research information management: information literacy and the research student*. In C. Bruce & P. Candy (Eds.), Information literacy around the world: advances in programs and research (pp. 223-235). Wagga Wagga: Centre for Information Studies, Charles Stuart University.

Klaus, H. (2000). *Understanding scholarly and professional communication: thesauri and database searching*. In C. Bruce & P. Candy (Eds.), Information literacy around the world: advances in programs and research (pp. 209-222). Wagga Wagga: Centre for Information Studies, Charles Stuart University.

Kuhlthau, C. (1994). *Students and the information search process: zones of intervention for librarians*. Advances in Librarianship, 18, 57-72.

Levin, M. & Greenwood, D. (2001). *Pragmatic action research and the struggle to transform universities into learning communities*. In P. Reason & H. Bradbury (Eds.), Handbook of action research: participative inquiry and practice (pp. 103-113). London: SAGE Publications.

Mutch, A. (1997). *Information literacy: an exploration*. International Journal of Information Management, 17(5), 377-386.

Webber, S. (2003). *An International Information Literacy Certificate: opportunity or dead-end?* Paper presented at the 69th IFLA General Conference and Council, Berlin, Germany.

APPENDIX

Guidelines for the main assignment (translated into English)

At an early stage in the course the students are required to select a subject and then search for related information. The assignment will be presented through a written log that should describe the different stages involved with the task. The written record (the log) should contain the following elements:

• Choice of subject

Discuss the main question/problem, possible ways for demarcations of the problem; would it be a good idea to divide the main area of interest into sub sections?

• Preparations

Identification of key words, both positive and negative ones. Give an account of how you could generate, develop and make your collection of key words effective.

• Strategy

If you have divided your subject into sub sections, discuss the order in which you deal with the different sections. Is it so that certain sections of your subject can be dealt with more satisfactorily in connection to particular sources of information? (Note that this element in the assignment is related to the next element).

• Information sources

Choice of databases and other sources of information. Discuss and motivate your choices.

• Evaluation and selection (of information)

According to which criteria can I choose (or reject) information? Are there any specific tools or strategies that can help me in this process?

• Reflection

Can I, when I have come this far, recognize my own process in those described in the literature. (Kuhlthau's information search process or Ellis's process with, for example, the element of "chaining"). Has Kuhlthau's uncertainty principle appeared in your process?

• Information management

How do you collect and bring order amongst (i.e. manage) the information you have found? Can you easily retrieve the information you have found?

• Presentation

Most likely you have a purpose with your information searching, (of course you do). Quite often one purpose can be to present information to others, in an oral or written way. Discuss citation techniques and choice of bibliographic style.

Note

1. A majority stated the importance of being able to access articles and other texts in printed versions – rather than electronic versions – since the need for being able to read and study texts with "the pen in hand" was experienced as very important.

□

Religionen og biblioteket kommer

Gina Bay

Bibliotekar DB
Syddansk Universitetsbibliotek
ginabay@bib.sdu.dk

Jens Dam

Bibliotekar DB
Syddansk Universitetsbibliotek
jensdam@bib.sdu.dk

Povl Götke

Lic.theol. (ph.d.)
Syddansk Universitet
povlgotke@filos.sdu.dk

Af Gina Bay, Jens Dam og Povl Götke

I forårssemesteret 2004 gennemførte to bibliotekarer ved Syddansk Universitetsbibliotek i samarbejde med en underviser fra Syddansk Universitet et undervisningsforløb i kristendom for grundfagsstuderende på Institut for Filosofi og Religionsstudier, Syddansk Universitet. Forløbet havde en eksperimenterende karakter i både pædagogisk og didaktisk henseende. I artiklen beskrives forløbet, tankerne bag det og erfaringerne fra det.

Udfordrende arbejdsfællesskab

For det første var der tale om en form for kompetencedifferentieret "teamteaching", for det andet var forløbet baseret på "Ability Based Learning" (i.e. kompetence- eller færdighedsbaseret læring), og for det tredje indgik e-læring og IKT – i form af Blackboard og elektronisk informations-søgning – som de bærende elementer.

Povl Götke stod for det rent videnskabsmæssige (in casu: Kristendom på den globale scene anno 2004) – og var den overordnet fagligt ansvarlige i forhold til studieordning og studienævn, mens Jens Dam og Gina Bay tog ansvaret for henholdsvis Blackboard og elektronisk litteratursøgning.

Fordelen ved denne type differentiering af teamet er, at der bliver tale om en organisk, udfordrende og forpligtende form for arbejdsfællesskab, hvor man ikke kan undgå løbende at forholde sig til, diskutere og videreudvikle på selve formen.

I det følgende vil vi beskrive forløbet, tankerne bag det og vores erfaringer i forbindelse med gennemførelsen. Vi håber at vi ad den vej kan "videndele" og inspirere andre til at prøve noget lignende.

Biblioteket i marken

I dette forløb flyttede vi den viden og alle de informationssøgningsressourcer, der er bundet op i et bibliotek og dets personale ud i "marken" – som en integreret del af de enkelte lektioner. Ved siden af den normale undervisning fik de studerende også tilbudt individuel support i forbindelse med opgaveskrivning.

Netop et intensiveret samarbejde mellem på den ene side de enheder, der står for uddannelse og undervisning, og på den anden side biblioteksfunktion indeholder et enormt udviklingspotentiale. Det beskrives på udmærket vis i den rapport, som rektorkollegiets biblioteksudvalg udgav i januar 2003, "*Viden til tiden. Strategisk perspektiv for danske universitetsbiblioteker*".

Kompetence- og færdighedsbaseret læring er valgt som koncept ud fra den filosofi, at videnstilegnelse sker samtidig med kompetenceudvikling og omvendt: Læring forudsætter aktivitet hos den lærende. Det er vel at mærke for at styrke fag og faglig viden hos de studerende, at vi valgte en færdighedsbaseret læringsmodel! For det andet er der i øjeblikket både fra politisk side og fra aftagerinstitutionerne generelt et ønske om en større grad af gennemsigtighed med hensyn til den reelle viden og de faktiske kompetencer, som de respektive uddannelser formidler til de studerende.

Bibliotekets rolle i forløbet har primært været at vejlede de studerende til at blive kompetente brugere af et elektronisk baseret universitetsbibliotek. Det overordnede mål har været at styrke de studerendes kompetencer i det metodiske arbejde med at tilegne sig viden, så de uanset hvilken situation de står i, har nogle redskaber der kan bruges på en systematisk og hensigtsmæssig måde. Indgangsvinklen har været, at de studerende lærer at forholde sig pragmatisk til opgaveskrivning. At de får et praktisk blik på, hvordan de helt

konkret kan gribe opgaven an, hvilke krav, der skal indfries, og hvad de realistisk kan nå inden for en given tidsramme.

Vi har koncentreret os om, at de studerende fik en fornemmelse for, hvor de kunne skaffe sig en hurtig, foreløbig viden om et givent emne, og en idé om, hvordan de så efterfølgende kan begive sig ind i den mere dybdeborende research og litteratursøgning via søgninger i videnskabelige databaser.

Da der er lagt vægt på, at det er en proces at indsamle og bearbejde informationer, har biblioteket været tilknyttet gennem hele forløbet, så de studerende til enhver tid har kunnet søge støtte alt efter, hvornår de havde brug for det. Teamet har også gennem hele forløbet haft tæt indbyrdes kontakt og har kunnet diskutere og reagere på de frustrationer, som de studerende har givet udtryk for. I kraft af at være et team har vi haft større mulighed for at gå ind med hver vores styrker og støtte de studerende i de forskellige faser i forløbet.

Hvad har vi så gjort

De studerende blev inddelt i grupper, de fleste tommands, enkelte tremands, som hver især fik tildelt en bunden opgave, de skulle arbejde med. De studerende fik herefter nogle dage til at orientere sig i forhold til samarbejdspartner og emne. Efterfølgende blev de introduceret til akademisk opgaveskrivning, hvor forudsætninger og krav blev præsenteret. Parallelt hermed blev de introduceret til målrettet litteratur-

søgning i forbindelse med deres gruppeopgaver, og de fik mulighed for at få intensiv og individualiseret vejledning i at indsamle relevante informationer og litteratur.

I den efterfølgende uge tog vi fat på det at udforme hensigtsmæssige søgestrategier og arbejdet med at omforme et givent emne til en problemstilling. Til at understøtte processen blev de studerende gjort opmærksomme på diverse "webtutorials" til opgaveskrivning og litteratursøgning.

Langt de fleste af de studerende har bekræftet, at metoden med at orientere sig i håndbøger og netsider har fungeret som hurtig information til at komme videre med mere dybdegående informationssøgning. Som en af dem sagde i et efterfølgende interview: "Jeg er blevet bedre til at bruge opslagsværker for at opnå hurtig viden på et overordnet plan."

Ligeledes har flere opnået en fornemmelse for, at det tager tid at arbejde med litteratursøgningen, og at det ikke nødvendigvis kan overstås med en enkelt hurtig søgning. Som en anden studerende formulerede det: "Jeg godtager ikke bare den første søgning med det samme, som jeg nok var tilbøjelig til før."

Til gengæld havde mange af de studerende endog meget svært ved at konvertere et givent emne til en decideret problemstilling, som der kan arbejdes systematisk med. Oven i dét oplevede flere frustrationer, når de så ikke kunne finde litteratur, der kunne dække den problemstilling, de havde arbejdet så hårdt på at nå frem til. Mange havde kort sagt vanskeligheder med at tænke søge- og tilegnelsesprocessen sammen: At man ikke kan udforme en god problemformulering uden at vide noget om emnet. Og at man til gengæld heller ikke bare kan lancere en god problemformulering uden at vide, om man kan finde kilder, der kan hjælpe én til at belyse problemstillingen på en tilfredsstillende måde. Den tætte sammenhæng mellem afdækningen af litteraturen inden for et emneområde og dét at opstille en god problemformulering må understreges: Ingen af delene kan stå alene!

Via e-læringsplatformen Blackboard blev der oprettet en integreret kursus-side, der samlede undervisningsmaterialer, kilder til informationssøgning og de studerendes noter etc. Som optakt til gruppearbejdet med den stillede opgave har de studerende besvaret tematiske småopgaver, hvor det har været formålet, at de forholdsvis hurtigt skulle tilegne sig en

overordnet viden om et emne eller et begreb. De studerende har lagt deres svar ud på Blackboard, hvorefter vi dels har taget en snak om besvarelsene og kildebehandlingen.

Blackboard som e-læringsplatform

Ved SDU hedder den officielle e-læringsplatform Blackboard 6.1. Indtil sommeren 2004 var det en ældre udgave, der var i brug, og det var den, der dannede grundlaget for IKT-siden af vores e-læringsprojekt. Denne "Basis version 5.51" havde et anbefalet brugerantal på 3000 studerende og var en noget mere skrabet version end den, der nu er blevet indkøbt, og som her i efteråret 2004 er ved at blive implementeret og promoveret til underviserne ved SDU. Til forskel fra den ældre version har den nye en række features som skal gøre tilværelsen lettere for både de studerende, underviserne og systemadministratorerne.

Systemet er i stand til at håndtere langt flere brugere, og er i det hele taget blevet opgraderet på de fleste områder. Den enkelte underviser har fået bestemmelse over en række designmæssige faktorer, som i det gamle system var bestemt på forhånd, bl.a. hvor mange "knapper", der skal være i menulinjen, og hvad de skal hedde. Der er desuden købt et tillægsmodul, et "content-system", der bruges til håndtering og deling af filer. Det betyder, at en underviser, der bruger den samme fil på flere forskellige kurser, kun behøver at have den liggende ét sted, som han så kan linke til fra de enkelte kurser. I den ældre udgave skulle underviseren huske at opdatere filen for hvert sted, den lå, når der blev foretaget ændringer.

En anden mulighed i content-systemet er, at flere studerende kan være fælles om en fil og kan skrive på den sammen. Content-systemet indeholder desuden en virtuel diskplads og en e-portefølje, som kan følge den studerende gennem hele studietiden, og som kan nås fra alle steder med internetadgang. Også af gæster, hvis det skulle være ønsket.

En stor del af de ændringer, der er i det nye system, kan dog ikke ses eller mærkes af slutbrugerne, men vil forhåbentlig føre til en hurtigere service fra administratorsiden. Blackboard kan håndtere de fleste filformater, men som et resultat af den ældre versions mangler er der skudt flere andre hjemmedesignede systemer op ved SDU, som IKT-kyndige undervisere selv har designet. Enten fordi de ikke har været

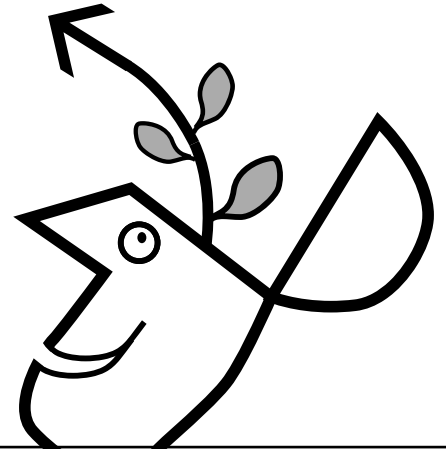
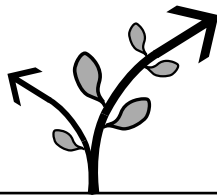
tilfredse med ydelsen i den gamle udgave af Blackboard, eller simpelthen fordi de synes, den slags er morsomt. De sidstnævnte vil nok blive ved med at lave deres egne små systemer, men forhåbentlig vil de øvrige undervisere, med indførelsen af og undervisningen i mulighederne i det nye system, også vil begynde at bruge det. Blackboard er et underviser- og administratorstyret system, hvilket vil sige, at det er den enkelte underviser, der bestemmer, hvem der skal have adgang til de enkelte kurser, og hvordan strukturen på kurset skal se ud. Underviseren kan dog give skriveadgang til forskellige dele af systemet, ligesom de studerende kan benytte de forskellige kommunikationsmuligheder, der er i systemet. Der er dels en direkte chatfunktion, dels et virtuelt klasseværelse og endelig en email-funktion.

Undervisningsforløbet har, udover at være et pædagogisk-didaktisk projekt, der skulle give de studerende visse rent faglige og kompetencemæssige evner, også været rettet mod os selv som undervisere. Vi har, internt i teamet, skullet finde en samarbejdsform, der var hensigtsmæssig, og vi har skullet lære at bruge Blackboard. Vi har måttet gennemtænke strukturen i hele undervisningsforløbet med henblik på, hvor og hvordan de enkelte sider eller filer mest hensigtsmæssigt kunne lægges.

En del af strukturen gav sig selv. De umiddelbare informationer om kurset og praktiske oplysninger om lokaler, studieture etc. til de studerende blev lagt på velkomstsiden, mens de studerendes forskellige gruppebesvarelser blev lagt dybere ind i systemet.

De studerende fik deres små ugeopgaver igennem Blackboard, og de skulle lægge deres stikord og forskellige definitioner af faglige kernebegreber ind, så de øvrige på holdet kunne se dem. En af ideerne med dette har været at skabe et læringsrum, som de studerende følte et større ejerskab overfor, og som de siden hen kan bruge som en slags vidensdatabase gennem hele deres uddannelse.

Kommunikationsmæssigt blev de studerende opfordret til at benytte sig af de faciliteter, der er i Blackboard, henholdsvis almindelige mailinglister og "discussion boards" for de enkelte grupper. Deres besvarelser og diskussioner skulle lægges ind i "discussion board", så hele holdet kunne få glæde af en successiv videnskakkumulation.

I en interviewundersøgelse med flere af grupperne, blev de spurgt om, hvordan de oplever at skulle bruge Blackboard. Flere svarer, at noget af det bedste ved Blackboard er, at man uanset tid og sted nemt kan hente og tjekke informationer fra undervisere.

Med hensyn til at lægge skriftlige besvarelser ud på Blackboard, så de øvrige på holdet kan se dem, er der noget modstridende følelser. Dels ønsker de studerende stor åbenhed og så meget information som muligt, men på den anden side bryder de sig ikke om at skulle lægge deres notater ud til fri beskuelse. Det skyldes ikke ejerskabsfølelser, men nok snarere blufærdighed.

Ophavsretslige problematikker

Når et undervisningsforløb planlægges, sørger den enkelte underviser normalt for, at der bliver lavet et kompendium, eller at der er en litteraturliste, der bliver undervist efter. Flere undervisere benytter sig også af muligheden for at oprette semesterlåns-hylder på biblioteket, hvor de værker, der bruges i undervisningen, bliver låst fast og kun kan benyttes på bibliotekets læsesal. Med henblik på fotokopier i kompendier og som handouts indgår SDU på lige fod med de fleste andre uddannelsesinstitutioner her i landet i den rammeaftalen, der er indgået med CopyDan. Denne aftale gør, at underviseren kan fotokopiere alt materiale, så længe han overholder visse procentsatser og indrapporterer, hvad der er blevet kopieret.

I en e-læringsssammenhæng vil det naturlige være at digitalisere disse materialer og lægge dem til de studerende i elektronisk form. En del af materialerne

er allerede digitaliserede. Biblioteket har licens til et stort antal tidsskrifter i elektronisk form, og mange af disse må benyttes i såkaldte studiesamlinger. Andre må der laves dybe links til, mens en mindre del ikke tillader hverken studiesamlinger eller dybe links. Disse kan der dog stadig linkes til, men den studerende må selv browse eller søge den specifikke artikel fra tidsskriftsudbyderens hovedside.

Biblioteket har ligeledes et mindre antal e-bøger som kan bruges i e-læringsssammenhæng. Disse ovennævnte materialer dækker dog langt fra, hvad den enkelte underviser må ønske at bruge til sine studerende.

I en e-læringsssammenhæng kan underviseren altså fortsætte, som om der var tale om almindelig undervisning og benytte sig af kompendier, handouts, litteraturlister og semesterlån. Underviseren kan også vælge at undersøge hvert enkelt dokument for dels at finde ud af, om det findes elektronisk, dels hvordan det i givet fald må bruges. Hvis materialet ikke allerede eksisterer i digitaliseret format, kan underviseren selv digitalisere det, men må dernæst søge den enkelte ophavsmand om tilladelse til at benytte det. Med en almindelig litteraturliste på bare tyve tekster til et enkelt semester, kan det godt gå hen og blive en temmelig uoverskuelig opgave for den enkelte underviser at skulle give sig ud i kontraktforhandlinger med flere forskellige forlag. Ved SDU kan underviserne få hjælp, dels igennem en elektronisk ophavsretsmanual, dels ved at kontakte biblioteket, der tilbyder hjælp til at opnå enkelttilladelser. Men det tager tid, og det koster penge, så i realiteten er det ikke en option.

Afsluttende betragtninger

Vi har nævnt forskellige gevinster i forbindelse med IKT og e-læring i undervisning, fortrinsvis af pædagogisk og didaktisk karakter og med hensyn til at opnå en synergieffekt mellem institutioner som eksempelvis bibliotek og uddannelsesenhed. Der kunne nævnes andre. Her skal blot antydes to af de tungtvejende.

Brugen af en fælles platform mellem undervisere og de studerende giver for det første mulighed for en større integration af undervisning og forskning, og dermed for egentlig forskningsbaseret undervisning. For det andet bliver der, med den kooperative opbygning af en fælles "bank" med oplysninger og informationer, litteraturhenvisninger og opgaveforslag, definitioner og oplæg, modeller og materiale i øvrigt, tale om en stadigt voksende, fagspecifik videns- og kompetenceplatform, som givet vis vil få permanent karakter. Efterhånden bliver denne platform et udtømmeligt og uvurderligt skatkammer med alt til det enkelte fag henhørende, både set fra underviserens og studerendes side, hvad enten det gælder almindelig undervisning, vejledning i forbindelse med opgaveskrivning eller arbejde med faget i almindelighed, herunder forskning.

Og dermed ender vi i en ophavsretlig problematik, for hvem tilhører denne databank egentlig, når alt kommer til alt? Er det underviserens eller underviserens? Er det de studerendes bank, de har jo spillet en aktiv rolle med hensyn til at generere den? Eller er den rette ejer institutionen?

Onsdag den 3. november 2004 kl. 10-16 afholder DF en temadag om fagreference på Copenhagen Business School. Temadagen henvender sig til alle typer af medarbejdere med fagreferentfunktioner.

I alt fem oplæg præsenterer forskellige synspunkter på fagreferentens vilkår og eksistensberettigelse ved forskningsbibliotekerne. Omstilling til nye opgaver, samarbejde på tværs af institutioner, kompetenceudvikling og fremtid er blandt diskussionsemnerne. Efter hvert oplæg vil der være rig lejlighed til debat.

**Temadagen afholdes på
Copenhagen Business School
Faculty Club
opg. A
3. sal.**

Temadagens formål er også at undersøge, om der er basis for at oprette et egentligt forum for fagreference i DF's regi. Mange af DF's medlemmer er forskningsbibliotekarer, fagreferenter o.l., uden at de nødvendigvis deltager i større stil i vores arrangementer. Måske fordi de eksisterende fora ikke laver arrangementer, der rammer netop denne målgruppe.

Fuldt program incl. oversigt over oplægsholdere findes annonceret på

www.dfd.dk.

Max. 40 kan deltage, så hurtig tilmelding er nødvendig. Pris for deltagelse incl. fuld forplejning er 475 kr. for medlemmer og 625 kr. for ikke-medlemmer. Hvis der er flere tilmeldte deltagere end ledige pladser, vil det blive sikret, at alle institutioner så vidt muligt får en chance for at deltage.

Tilmelding til foreningssekretær

Hanne Dahl

hd@statsbiblioteket.dk.

Bestyrelsen

JULEMØDE

DF inviterer hermed medlemmerne til julemøde den 16. december 2004 kl. 16.30 på Det Kongelige Bibliotek

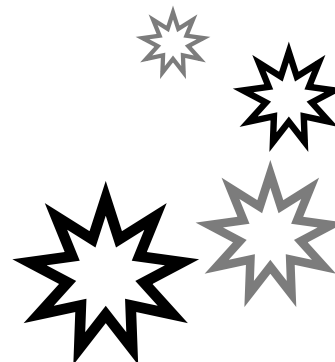

Direktør Erland Kolding Nielsen vil fortælle om:

"Det store bogtyveri. Myter og realiteter i fortid og nutid"

Personlige medlemmer af DF kan få tilskud på 50 % af prisen for billigste offentlige transport ved indsendelse af billet og kontonummer til DF's sekretær.

Tilmelding til foreningssekretær
Hanne Dahl
hd@statsbiblioteket.dk
Senest fredag d. 10. 12. 04

Julemødet holdes som et lukket møde, og kun medlemmer har adgang.

MØDEKALENDER

NOVEMBER	03.	København	Temadag om fagreference Se annoncering på side 26.
	03. – 14.	USA	NVBF studierejse med temaet Digitale referencetjenester Yderligere oplysninger: www.dpb.dpu.dk/nvbf/nvbf.html
	11. – 12.	Växjö	Pedagogik – en professionskompetens! Seminar arrangeret af NORDINFOlit Yderligere oplysninger: www.nordinfoelit.org .
	12.	København	Rätt information i rätt tid: hvordan informerer vi iværksætterne i Øresundsregionen? Temamøde for bibliotekarer og erhvervsrådgivere Yderligere oplysninger: www.infobusinessoresund-net
	18. – 19.	Washington, D.C.	Institutional Repositories: The Next Stage. SPARC workshop Yderligere oplysninger: http://db.arl.org/ir2004/reg/ .
NOVEMBER /DECEMBER	30. – 02.	London	Online Information 2004 Yderligere oplysninger: www.online-information.co.uk
DECEMBER	16.	København	DF julemøde om det store bogtyveri Se annoncering på side 26
JANUAR	27.	Vejle	Temadag om emnedata. Arrangeret af Forum for Registrering Programmet vil blive offentliggjort i DF Revy nr. 8, via forskbib-l og på www.dfdk.dk/ik/registrering/indeks.htm
FEBRUAR	10. – 11.	Korsør	DF Vinterinternatmøde
MAJ	19. – 20.		Fjernlånskonference arrangeret af Forum for Fjernlån
JULI	05. – 08.	Groningen Holland	“Strategic choices: current thinking”. LIBER 34th Annual General Conference. Yderligere oplysninger: www.kb.dk/liber
AUGUST	14. – 18.	Oslo	71st IFLA General Conference and Council. Yderligere oplysninger: www.ifla.org
SEPTEMBER	15. – 16.	Vingsted	DF's årsmøde
SEPTEMBER	18. – 23.	Wien	9th European Conference on Research and Advanced Technology for Digital Libraries. ECDL 2005. Yderligere oplysninger: www.ecdl2995/org
SEPTEMBER	20. – 23.	Tallinn	“Making Library Collections Accessible Locally and Worldwide” 9th IFLA Interlending and Document Supply International Conference Yderligere oplysninger: www.nlib.ee/ilds

Afsender

DF's sekretariat
Hanne Dahl
Statsbiblioteket
Universitetsparken
8000 Århus C

Returneres ved vedvarende adresseændring

Fra Baglinjen

DEFs styregruppe på "dannelsesrejse"

Den 12.-17. september foretog DEF styregruppen og repræsentanter fra DEF sekretariatet (syv mand høj og en dame) en studierejse til Holland og England. Formålet med denne tur var dels at få mere viden om, hvilke projekter og initiativer, der er i gang i de lande, vi gerne vil sammenligne os med, dels at få afklaret, om DEF er på rette vej, set i lyset af den øvrige europæiske og internationale udvikling og sidst, men ikke mindst undersøge, om der ved samarbejde kan undgås dobbeltudvikling og opnås væsentlig synergieffekt.

De organisationer vi besøgte, var SURF i Utrecht, se www.surf.nl/en/home/index.php og JISC i Bristol, se www.jisc.ac.uk.

En væsentlig forskel på disse organisationer og DEF er deres forankring. Medens DEF er udsprunget af bibliotekerne og det samarbejde, der har været tradition for her, har både SURF og JISC deres base i et samarbejde mellem universiteterne i de respektive lande.

Uanset denne forskellighed er der en lang række lighedspunkter, ikke mindst i udmøntningen af projekter og indsatsom-

råder.

Det skal dog lige nævnes, at man kan blive meget misundelig når man ser, hvad de har udviklet på netværkssiden i de to lande, henholdsvis SURFnet og SuperJanet, som løbende udvikles på basis af de nyeste teknologier. Begge er på vej med ny generation i 2005, baseret på "dark fibres". Ekspertter ved nok, hvad der tales om, også når der nævnes "lambda" og "grid technology".

Når man glemmer netværket et øjeblik, er der som nævnt mange fælles træk i indsatsområderne, og dermed også megen fornuft i et øget samarbejde og ikke mindst en systematisk erfaringsudveksling. Her tænkes først og fremmest på områder som e-læring, institutional repositories, licenser og systemarkitektur.

Vi blev overordentlig positivt modtaget af alle og havde en meget konstruktiv dialog med lederne af de to organisationer, Wim Liebrand og Malcolm Read. De havde begge fået sammensat et omfattende og meget flot program til os med mange af deres dygtige og meget engagerede medarbejdere, som gav professionelle og spændende oplæg. Samtidig havde vi tid

til at drøfte fælles problemstillinger.

Desuden havde vi mulighed for at deltage en dag på European Conference on Digital Libraries, som i den uge blev afholdt i Bath, arrangeret af UKOLN i samarbejde med JISC.

Fra begge organisationer udtryktes ønsket om et øget samarbejde, og nu skal vi i styregruppen arbejde videre med iværksættelse af konkrete initiativer, hvor blandt andet de enkelte programområder under DEF styregruppen skal inddrages.

Vi har dog også håb om mere formaliseret samarbejde mellem DEF og de to organisationer.

Alt i alt en meget givende, men også meget arbejdsom tur, overordentlig vel organiseret af DEF-sekretariatet.

Karen Grundvad Kvist (den enlige dame)

Det skal dog lige nævnes, at man kan blive meget misundelig når man ser, hvad de har udviklet på netværkssiden i de to lande, henholdsvis SURFnet og SuperJanet, som løbende udvikles på basis af de nyeste teknologier.